

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥		ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਗਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ।	ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਹੈ; ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ।
ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥		੧) ਇਹ ਦੂਜਾ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗਲ ਨਾਮ ਦਾ ਹੈ। ੨) ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਇਥੇ ਕਿਰਪਾਨ ਰੂਪੀ ਨਾਮ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਮ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਖੰਡਾ ਖਵਕਾਉਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੁਣ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ।	ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਭਾਵ ਨਾਮ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ।
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ॥ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ॥		੧) ਇਹ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਰਚਨਹਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ੨) ਕਈ ਸੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੰਗਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਵੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹਥਿਆਰ ਹੈ - ਲਈ ਭਗਉਤੀ ਦੁਰਗਸਾਹ...॥ ਸੋ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਕੋ ਅਰਥ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਢੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇ। ੩) ਕਈ ਹਥ ਲਿਖਤ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਹੈ "ਅਬ ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਲਿਖਯਤੇ", ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫੇਰ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੁਰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ।	ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਭਾਵ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਲਈਂ ਧਿਆਇ ॥		ਲਈਂ ਧਿਆਇ = ਮੈਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।	ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਉਤੀ (ਖੜਗ ਜਾਂ ਕਿਰਪਾਨ) ਰੂਪੀ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।
ਫਿਰ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸੁ, ਰਾਮਦਾਸੈ ਹੋਈਂ ਸਹਾਇ ॥		੧) ਹੋਈਂ ਸਹਾਇ = ਹੋਣ ਸਹਾਈ। ੨) "ਗੁਰ" ਪਦ ਇਥੇ "ਅੰਗਦ", "ਅਮਰਦਾਸੁ", ਅਤੇ "ਰਾਮਦਾਸੈ" ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ।	ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ (ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ) ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੋਣ।
ਅਰਜਨ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੋ, ਸਿਮਰੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਰਾਇ ॥	ਸਿਮਰੋ		(ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ, ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ, ਹਰਿਰਾਇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ (ਤਾਂ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੋਣ)।
ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ, ਜਿਸ ਡਿਠੇ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥		੧) "ਸਭਿ ਦੁਖਿ" ਪਾਠ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪਾਠ ਅਸੁਧ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ "ਦੁਖਿ" ਦਾ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਅਰਥ (ਦੁਖ ਕਰਕੇ, ਦੁਖ ਨੇ, ਜਾਂ ਦੁਖ ਵਿਚ) ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦਾ। ੨) ਇਥੇ "ਧਿਆਈਐ" ਪਦ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਹੀ "ਧਿਆਈ" ਪਦ ਵੀ ਲੁਪਤ ਹੈ - ਕਿ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਮੈਂ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ) ਜਿਸ ਦੇ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦੁਖ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰਿਐ, ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ ॥		ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਵੀ ਲੁਪਤ ਹੈ।	ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਿਆਂ (ਸਿਮਰਿਐ) ਘਰ ਵਿਚ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਧਾ ਕੇ ਭਾਵ ਭੱਜ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਸੋ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹਾਂ)।
ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥ ੧॥		ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਸਿਖ ਜਗਤ ਦੀ ਨਿਤ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।	ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ਭਾਵ ਸਭ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਾਈ ਹੋਣ। ਇਹ ਅਧ-ਪੰਕਤੀ ਉਪਰ ਦਰਜ ਨੌਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਨਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਪਉੜੀ ॥			
ਖੰਡਾ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸਾਜ ਕੈ, ਜਿਨ ਸਭ ਸੈਸਾਰੁ ਉਪਾਇਆ ॥	ਸੈਸਾਰੁ	ਇਥੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖੰਡੇ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ - ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ, ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥ - ਸਰਗੁਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰਗੁਰਨ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਉਪਾਇਆ। ਇਥੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖੰਡਾ ਸਜਾਇਆ।	ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਖੰਡਾ ਸਾਜਿਆ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਉਪਾਇਆ।
ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ; ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇ ਬਣਾਇਆ ॥	ਬਿਸਨੁ, ਮਹੇਸ		ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਖੇਲ ਰਚਾਇਆ ਬਣਾਇਆ।
ਸਿੰਧ ਪਰਬਤ ਮੇਦਨੀ; ਬਿਨੁ ਥੰਮ੍ਹਾ ਗਗਨ ਰਹਾਇਆ ॥	ਥੰਮ੍ਹਾ	ਸਿੰਧ = ਸਮੁੰਦਰ; ਪਰਬਤ = ਪਹਾੜ; ਮੇਦਨੀ = ਧਰਤੀ; ਗਗਨ = ਅਸਮਾਨ।	ਸਮੁੰਦਰ, ਪਹਾੜ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਬਣਾਈ, ਬਿਨਾਂ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਕਾਸ਼ ਰਹਾਇਆ ਭਾਵ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ।
ਸਿਰਜੇ ਦਾਨੋ ਦੇਵਤੇ; ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ ॥		ਸਿਰਜੇ = ਬਣਾਏ; ਦਾਨੋ - ਦਾਨਵ, ਰਾਕਸ਼; ਦੇਵਤੇ = ਸੂਰ; ਬਾਦੁ = ਇਖਤਿਲਾਫ, ਝਗੜਾ।	ਦਾਨਵ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸਿਰਜੇ ਭਾਵ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਦ ਭਾਵ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ।
ਤੈ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿ ਕੈ; ਦੈਤਾ ਦਾ ਨਾਸੁ ਕਰਾਇਆ ॥	ਤੈਂ. ਦੈਤਾਂ	ਦੈਤਾ = ਰਾਕਸ਼ਾਂ, ਦਾਨਵਾਂ।	ਤੂੰ ਹੀ (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ (ਉਸਦੇ ਹਥੋਂ) ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਵਾਇਆ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ; ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਦਹਸਿਰੁ ਘਾਇਆ ॥	ਬਾਣਾਂ	ਬਲੁ = ਤਾਕਤ; ਬਾਣਾ = ਤੀਰ; ਦਹਸਿਰ = ਦਸਾਂ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਰਾਵਣ; ਘਾਇਆ = ਮਾਰਿਆ।	ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ।
ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲੁ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੈ; ਕੰਸੁ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਗਿਰਾਇਆ ॥	ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ	ਬਲੁ = ਤਾਕਤ; ਕੰਸ = ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਨਾਨੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ।; ਕੇਸੀ = ਇਕ ਭਲਵਾਨ ਜਿਸਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਕੇਸੀ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਗਿਰਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਭਲਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੋ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਕੇਸੀ ਭਲਵਾਨ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁਕਦਾ ਹੈ।	ਤੈਥੋਂ ਹੀ ਬਲ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੰਸ ਅਤੇ ਕੇਸੀ ਭਲਵਾਨ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੁਟਿਆ ਸੀ ਭਾਵ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਸੀ।
ਬਡੇ ਬਡੇ ਮੁਨਿ ਦੇਵਤੇ; ਕਈ ਜੁਗ ਤਿਨੀ ਤਨੁ ਤਾਇਆ ॥	ਤਿਨੀਂ	ਮੁਨਿ = ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ; ਤਾਇਆ = ਤਪਾਇਆ, ਤਪ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਕ ਕਰਕੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ।	ਵਡੇ ਮੁਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਜੁਗ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਉਣ ਲਈ) ਤਨ ਤਪਾਇਆ (ਪਰ)
ਕਿਨੀ, ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ੨॥	ਕਿਨੀਂ		ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰਾ (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
ਸਾਧੂ ਸਤਜੁਗੁ ਬੀਤਿਆ; ਅਧਸੀਲੀ ਤ੍ਰੇਤਾ ਆਇਆ ॥	ਅੱਧਸੀਲੀ	ਸਾਧੂ ਸਤਜੁਗੁ = ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਓ ਵਾਲਾ ਸਤਜੁਗ ਭਾਵ ਸ਼ਰਾਫਤ ਵਾਲਾ ਜੁਗ; ਅਧਸੀਲੀ = ਅੱਧੇ ਸ਼ੀਲ ਵਾਲਾ; ਤ੍ਰੇਤਾ = ਸਤਿਜੁਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ ਜੁਗ ਦਾ ਨਾਂ।; ਅਧਸੀਲੀ ਤ੍ਰੇਤਾ = ਅੱਧੇ ਸ਼ੀਲ ਸੁਭਾਓ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਅੱਧੀ ਸ਼ਰਾਫਤ ਵਾਲਾ। ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸਨੂੰ ਅਧਸੀਲੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।	ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਸਤਿਜੁਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਸ਼ੀਲ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਅੱਧੀ ਸ਼ਰਾਫਤ ਵਾਲਾ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁੱਗ ਆ ਗਿਆ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਨੱਚੀ ਕਲ ਸਰੋਸਰੀ; ਕਲ ਨਾਰਦ ਡਉਰੂ ਵਾਇਆ ॥		ਨਾਰਦ = ਇਕ ਰਿਖੀ ਦਾ ਨਾਂ ਜੋ ਆਦਤਨ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਲੜਾਈ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਰਦ ਕਲੋਜ਼ ਜਾਂ ਝਗੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ ਹੈ।; ਕਲ = ਕਲਿਜੁਗ, ਕਲੋਜ਼; ਸਰੋਸਰੀ = ਸਰਾਸਰ ਭਾਵ ਬਿਲਕੁਲ, ਮੂਲੋਂ ਹੀ। ਕਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰੋ-ਸਿਰੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸਿਰ ਸਿਰ ਉਪਰ ਪਰ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਰ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ "ਸਿਰ" ਵਾਂਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ "ਸਰ" ਵਾਂਗ।	ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਕਲ੍ਹਾ ਨੱਚੀ ਅਤੇ ਕਲਿ ਕਲੋਜ਼ ਨੇ ਡਉਰੂ ਵਜਾਇਆ ਭਾਵ ਸਭ ਪਾਸੇ ਝਗੜਾ ਹੀ ਝਗੜਾ ਫੈਲ ਗਿਆ (ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ)।
ਅਭਿਮਾਨੁ ਉਤਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ; ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਸੁੰਭ ਉਪਾਇਆ ॥		ਅਭਿਮਾਨੁ = ਹੰਕਾਰ; ਮਹਿਖਾਸੁਰ = ਇਕ ਅਸੁਰ ਦਾ ਨਾਂ ਜੋ ਕਿ ਝੋਟੇ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਧੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ = ਮਹਿਖਾ + ਅਸੁਰ = ਮਹਿਖਾਸੁਰ। ਮਹਿਖਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਝੋਟਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਜਨਮ ਅਸੁਰ ਰਾਜੇ ਰੰਭ ਅਤੇ ਮੱਝ ਦੇ ਕੁਮੇਲ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਪੈ ਗਿਆ।; ਸੁੰਭ = ਇਕ ਅਸੁਰ ਰਾਜਾ ਜੋ ਕਿ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਨਮਿਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ।	ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਨੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਅਤੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ।
ਜੀਤਿ ਲਏ ਤਿਨ ਦੇਵਤੇ; ਤਿਹ ਲੋਕੀ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ ॥	ਲੋਕੀਂ	ਤਿਹ ਲੋਕੀ = ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ।	ਉਸਨੇ (ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੇ) ਦੇਵਤੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਅਤੇ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ।
ਵੱਡਾ ਬੀਰੁ ਅਖਾਇ ਕੈ; ਸਿਰ ਉਪਰ ਛੜੁ ਫਿਰਾਇਆ ॥		ਬੀਰ = ਬਹਾਦਰ, ਜੋਧਾ; ਛੜੁ = ਰਾਜਸੀ ਚੰਦੋਆ।	ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਅਖਵਾ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਛੜੁ ਝੁਲਾਇਆ।
ਦਿੱਤਾ ਇੰਦੁ ਨਿਕਾਲ ਕੈ; ਤਿਨ ਗਿਰ ਕੈਲਾਸੁ ਤਕਾਇਆ ॥	ਕੈਲਾਸੁ	ਤਿਨ = ਉਸਨੇ; ਗਿਰ = ਪਹਾੜ; ਕੈਲਾਸੁ = ਇਕ ਪਹਾੜ ਦਾ ਨਾਂ ਜਿਥੇ ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।	ਇੰਦੁ ਨੂੰ ਸਵੱਰਗ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇੰਦੁ ਨੇ ਕੈਲਾਸੁ ਪਰਬਤ (ਜਿਥੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ) ਤੱਕਾਇਆ ਭਾਵ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ।
ਡਰਿ ਕੈ ਹੱਥੋਂ ਦਾਨਵੀ; ਦਿਲ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਾਸੁ ਵਧਾਇਆ ॥	ਹੱਥੋਂ, ਦਾਨਵੀਂ	ਦਾਨਵੀ = ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ; ਤ੍ਰਾਸੁ = ਡਰ।	ਇੰਦੁ ਨੇ ਦਾਨਵਾਂ ਹੱਥੋਂ ਡਰ ਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਡਰ ਵਧਾਇਆ।
ਪਾਸ ਦੁਰਗਾ ਦੇ, ਇੰਦੁ ਆਇਆ ॥ ੩॥			(ਇਸ ਡਰੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਪਾਸ ਇੰਦੁ ਆਇਆ।
ਪਉੜੀ ॥			ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬਿਸਰਾਮ ੧੨ ਮਾਤਰਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਪਿਛਲਾ ਅੱਧ ੯ ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਦੋਨੋਂ ਬਿਸਰਾਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੰਗ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਛੰਦ ਹੈ।
ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ, ਨਾਵਣ ਆਈ ਦੁਰਗਸਾਹ ॥	ਨ੍ਰਾਵਣ	ਦਿਹਾੜੇ = ਦਿਨ; ਦੁਰਗਸਾਹ = ਬਲੀ ਦੁਰਗਾ। ਦੁਰਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਸਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਲੀ, ਤਾਕਤਵਰ। "ਸਾਹ" ਦਾ ਉਚਾਰਨ "ਸ਼ਾਹ" ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਇਹ ਫਾਰਸੀ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ "ਸ਼ਾਹ" ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ "ਸਾਹ" ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬਲੀ ਜਾਂ ਤਾਕਤਵਰ।	ਇਕ ਦਿਹਾੜੇ ਜਦੋਂ ਬਲੀ ਦੁਰਗਾ ਨ੍ਰਾਉਣ ਆਈ;
ਇੰਦੁ ਬਿਰਥਾ ਸੁਣਾਈ; ਅਪਣੇ ਹਾਲ ਦੀ ॥		ਬਿਰਥਾ = ਕਹਾਣੀ, ਦਾਸਤਾਨ।	ਇੰਦੁ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਾਲ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਸੁਣਾਈ।
ਛੀਨ ਲਈ ਠਕੁਰਾਈ; ਸਾਤੇ ਦਾਨਵੀ ॥	ਸਾਤੋਂ, ਦਾਨਵੀਂ	ਛੀਨ ਲਈ = ਖੋਹ ਲਈ; ਠਕੁਰਾਈ = ਰਾਜ; ਸਾਤੇ = ਸਾਡੇ ਤੋਂ; ਦਾਨਵੀ = ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ।	(ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ) ਸਾਥੋਂ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਰਾਜਭਾਗ (ਠਕੁਰਾਈ) ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਲੋਕੀ ਤਿਹੀ ਫਿਰਾਈ; ਦੋਹੀ ਆਪਣੀ ॥	ਲੋਕੀਂ, ਤਿਹੀਂ	ਲੋਕੀਂ ਤਿਹੀਂ = ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ; ਦੋਹੀ = ਢੰਡੋਰਾ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ।	ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।
ਬੈਠੇ ਵਾਇ ਵਧਾਈ; ਤੇ ਅਮਰਾਵਤੀ ॥		ਵਾਇ = ਵਜਾਉਣਾ; ਅਮਰਾਵਤੀ = ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ।	ਉਹ ਅਮਰਾਵਤੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਵਧਾਈ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
ਦਿੱਤੇ ਦੇਵ ਭਜਾਈ; ਸਭਨਾ ਰਾਕਸਾਂ ॥	ਸਭਨਾਂ		ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਭਜਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਕਸਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ।
ਕਿਨੇ ਨ ਜਿੱਤਾ ਜਾਈ; ਮਹੱਖੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥	ਦੈਤ		ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਕੇ ਮਹਿਖੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਿਤਿਆ।
ਤੇਰੀ ਸਾਮ ਤਕਾਈ; ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਸਾਹ ॥ ੪॥	ਤੱਕਾਈ	ਸਾਮ = ਸ਼ਰਨ; ਤਕਾਈ = ਤੱਕਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਦੇਖਣਾ ਪਰ ਇਥੇ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਆਸ ਕਰਨੀ। ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ।	ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸਾਮ ਭਾਵ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕੀ ਹੈ ਹੇ ਬਲੀ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ!
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਰਗਾ ਬੈਣ ਸੁਣੰਦੀ; ਹੱਸੀ ਹੜਹੜਾਇ ॥		ਬੈਣ - ਬਚਨ; ਹੱਸੀ ਹੜਹੜਾਇ = ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸੀ।	(ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ) ਬੈਣ (ਬਚਨ) ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਖਿੜ ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸੀ।
ਓਹੀ ਸੀਹੁ ਮੰਗਾਇਆ; ਰਾਕਸ ਭੱਖਣਾ ॥	ਰਾਕਸ	ਸੀਹੁ = ਸ਼ੇਰ। ਰਾਕਸ ਭੱਖਣਾ = ਰਾਕਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਵਾਲਾ।	ਰਾਕਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਰ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ (ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਨੂੰ)।
ਚਿੰਤਾ ਕਰਹੁ ਨ ਕਾਈ; ਦੇਵਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ॥	ਦੇਵਾਂ	ਕਾਈ - ਕੋਈ।	"ਚਿੰਤਾ ਮੂਲੋਂ ਨਾ ਕਰੋ", ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ (ਦੁਰਗਾ ਨੇ)।
ਰੋਹ ਹੋਈ ਮਹਾ ਮਾਈ; ਰਾਕਸਿ ਮਾਰਣੇ ॥ ੫॥	ਮਹਾਂ, ਰਾਕਸਿ	ਰੋਹ - ਗੁੱਸਾ।	ਮਹਾ ਮਾਈ (ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸੰਗਿਆ) ਰਾਕਸਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਣ ਹਿੱਤ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਈ।
ਦੋਹਰਾ ॥			ਹੁਣ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਲਗੀ ਹੈ।
ਰਾਕਸ ਆਏ ਰੋਹਲੇ; ਖੇਤ ਭਿੜਨ ਕੇ ਚਾਇ ॥	ਰਾਕਸ	ਰੋਹਲੇ = ਜੋਸ਼ੀਲੇ, ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ। ਰੋਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗੁਸਾ ਪਰ ਇਥੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਜੋਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਰੋਹਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੇ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ; ਖੇਤ = ਰਣ, ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ; ਭਿੜਨ = ਲੜਨ; ਚਾਇ = ਚਾਓ ਨਾਲ।	ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਰਾਕਸੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਲੜਨ ਦੇ ਚਾਓ ਨਾਲ ਆਏ।
ਲਸਕਨ ਤੇਗਾਂ ਬਰਛੀਆਂ; ਸੂਰਜੁ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਇ ॥ ੬॥		ਤੇਗਾਂ = ਕਿਰਪਾਨਾਂ।	ਤੇਗਾਂ ਅਤੇ ਬਰਛੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਐਸੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸੀ ਕਿ ਸੂਰਜ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਢੋਲ ਸੰਖ ਨਗਾਰੇ ਬੱਜੇ ॥	ਕੰਧਾਰਾਂ, ਮੁੰਹਿ	ਕੰਧਾਰਾ = ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ; ਸੰਖ = ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਇਕ ਜੀਵ ਦਾ ਖੋਲ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਬਿਗਲ ਵਾਂਗ ਵਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।; ਨਗਾਰੇ = ਨਗਾਰਾ ਇਕ ਡੂੰਮ ਵਰਗਾ ਸਾਜ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ੬੨੦੯	ਦੋ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜੁੜੇ ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਫੌਜਾਂ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ; ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੰਗੀ ਸਾਜ - ਢੋਲ, ਸੰਖ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ। ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਵਲੋਂ ਨਗਾਰੇ, ਸੰਖ ਆਦਿ ਜੰਗੀ ਸਾਜ ਵਜਾਉਣ ਦੀ ਰੀਤ ਸੀ ਜੈਸਾ ਕਿ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਰਾਕਸ ਆਏ ਰੋਹਲੇ; ਤਰਵਾਰੀ ਬਖਤਰ ਸੱਜੇ ॥	ਰਾਕਸ, ਤਰਵਾਰੀ	ਰੋਹਲੇ = ਜੋਸ਼ੀਲੇ, ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ। ਰੋਹ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਗੁਸਾ ਪਰ ਇਥੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਜੋਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁਕਦਾ ਹੈ। ਰੋਹਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੇ, ਜੋਸ਼ੀਲੇ; ਤਰਵਾਰੀ = ਤਲਵਾਰਾਂ; ਬਖਤਰ = ਕਵਚ ਵਰਗੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਜੋ ਕਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ।	ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਰਾਕਸ ਤਲਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਖਤਰਾਂ (ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਵਚਾਂ) ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਆਏ।
ਜੁੱਟੇ ਸਉਹੇ ਜੁੱਧ ਨੂੰ; ਇਕ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਣਨ ਭੱਜੇ ॥		ਜੁੱਟੇ = ਲਗੇ; ਸਉਹੇ = ਸਾਹਮਣੇ, ਸਨਮੁਖ।	ਰਾਕਸ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜੁੱਧ ਨੂੰ ਜੁਟ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕੋ ਜਾਤਿ ਦੇ ਸਨ ਜੋ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਣਦੇ।
ਖੇਤ ਅੰਦਰਿ, ਜੋਧੇ ਗੱਜੇ ॥ ੭॥		ਗੱਜੇ = ਉਚੀ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਣਾ।	(ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਰਣ ਵਿਚ ਜੋਧੇ ਗੱਜ ਰਹੇ ਸਨ।
ਪਉੜੀ ॥			

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਜੰਗ ਮੁਸਾਫਾ ਬੱਜਿਆ; ਰਣ ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ਚਾਵਲੇ ॥		ਮੁਸਾਫਾ = ਜੰਗੀ ਨਗਾਰਾ; ਘੁਰੇ = ਵੱਜੇ; ਚਾਵਲੇ = ਚਾਓ ਨਾਲ।	ਜੰਗ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਵਜਿਆ ਅਤੇ ਰਣ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੇ ਚਾਓ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਏ ਭਾਵ ਜੰਗ ਦੇ ਚਾਓ ਨਾਲ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਏ।
ਝੂਲਣ ਨੇਜੇ ਬੈਰਕਾ; ਨੀਸਾਣ ਲਸਨਿ ਲਿਸਾਵਲੇ ॥	ਬੈਰਕਾ	ਬੈਰਕਾ = ਛੋਟਾ ਝੰਡਾ; ਨੀਸਾਣ = ਝਮਡੇ, ਲਸਨਿ = ਲਿਸਕਦੇ ਹਨ; ਲਿਸਾਵਲੇ = ਚਮਕੀਲੇ।	ਨੇਜੇ ਬੈਰਕਾ (ਛੋਟੇ ਝੰਡੇ) ਸਣੇ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਚਮਕੀਲੇ ਝੰਡੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ।
ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਪਉਣ ਦੇ; ਉੰਘਨ ਜਾਣ ਜਟਾਵਲੇ ॥		ਉੰਘਨ = ਸੌਣਾ ਪਰ ਇਥੇ ਅਰਥ ਹੈ ਮਸਤ ਹੋਣਾ; ਜਟਾਵਲੇ = ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾਨਵ।	ਢੋਲ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਪਉਣ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਜੰਗੀ ਨਗਾਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਮਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।
ਦੁਰਗਾ ਦਾਨੋ ਡਹੇ ਰਣ; ਨਾਦ ਵੱਜਨ ਖੇਤੁ ਭੀਹਾਵਲੇ ॥		ਦਾਨੋ = ਦਾਨਵ; ਡਹੇ - ਡਟੇ; ਨਾਦ = ਸੰਗੀਤਕ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼; ਖੇਤੁ = ਰਣ, ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ; ਭੀਹਾਵਲੇ = ਡਰਾਉਣੇ।	ਦਾਨਵ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਰਣ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਡਟ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਗਾਰਿਆਂ, ਸੰਖਾਂ ਆਦਿ ਜੰਗੀ ਸਾਜਾਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਨਾਦ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਬੀਰ ਪਰੋਤੇ ਬਰਛੀਏਂ; ਜਣ ਡਾਲ ਚਮੁਟੇ ਆਵਲੇ ॥	ਆਂਵਲੇ	ਬੀਰ = ਬਹਾਦਰ; ਪਰੋਤੇ = ਵਿੰਨੇ; ਜਣ = ਜਿਦਾਂ; ਡਾਲ = ਸ਼ਾਖ, ਟਾਹਣੀ; ਚਮੁਟੇ = ਚਿੱਬੜੇ; ਆਵਲੇ = ਔਲੇ।	ਦੁਰਗਾ ਦੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਇਦਾਂ ਪਰੋਤੇ ਪਏ ਸਨ ਭਾਵ ਵਿੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਔਲੇ ਲਗੇ ਹੋਣ।
ਇਕ ਵੱਢੇ ਤੇਗੀ ਤਤਫੀਅਨ; ਮਦ ਪੀਤੇ ਲੋਟਨਿ ਬਾਵਲੇ ॥	ਤੇਗੀ	ਤੇਗੀ = ਤੇਗਾਂ ਨਾਲ; ਮਦ = ਸਰਾਬ; ਬਾਵਲੇ = ਕਮਲੇ, ਪਾਗਲ।	ਤੇਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਇਦਾਂ ਤਤਫ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਮਲੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਇਕ ਚੁਣ ਚੁਣ ਝਾਤਉ ਕਢੀਅਨ; ਰੇਤ ਵਿਚੋਂ ਸੁਇਨਾ ਡਾਵਲੇ ॥	ਝਾਤਉ	ਝਾਤਉ = ਝਾਤੀਆਂ 'ਚੋਂ; ਸੁਇਨਾ = ਸੋਣਾ।	(ਕਈ ਡਰ ਕੇ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਰਾਕਸ਼ ਦੇਵੀ ਨੇ) ਇਦਾਂ ਝਾਤੀਆਂ ਚੋਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਕਢੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਰੇਤੋਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਆਰੀਏ ਸੋਨਾ ਕਢਦੇ ਹਨ।
ਗਦਾ ਤ੍ਰਿਸੂਲਾਂ ਬਰਛੀਆਂ; ਤੀਰ ਵੱਗਨ ਖਰੇ ਉਤਾਵਲੇ ॥	ਗਦਾਂ	ਗਦਾ = ਗੁਰਜ, ਇਕ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹਥਿਆਰ, ਤ੍ਰਿਸੂਲ = ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਰਛਾ ਜਿਸਦੇ ਅਗੋਂ ਤਿਨ ਮੂੰਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।; ਖਰੇ = ਬਹੁਤ; ਉਤਾਵਲੇ = ਤੇਜ਼।	ਗਦਾਂ (ਗੁਰਜਾਂ), ਤ੍ਰਿਸੂਲਾਂ, ਬਰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ।
ਜਣ ਡਸੇ ਭੁਜੰਗਮ ਸਾਵਲੇ ॥ ਮਰ ਜਾਵਨ ਬੀਰ ਰੁਹਾਵਲੇ ॥ ੮॥	ਸਾਂਵਲੇ	ਜਣ = ਜਿਵੇਂ; ਡਸੇ = ਡੰਗੇ; ਭੁਜੰਗਮ = ਨਾਗ, ਫਨੀਅਰ; ਸਾਵਲੇ = ਕਾਲੇ; ਭੁਜੰਗਮ ਸਾਵਲੇ - ਕਾਲੇ ਨਾਗ; ਬੀਰ ਰੁਹਾਵਲੇ = ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬੀਰ।	(ਇਹ ਤੀਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਇਦਾਂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲਗ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ) ਕਾਲੇ ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਡੰਗੇ ਤੋਂ ਮਰਦੇ ਹਨ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੇਖਨ ਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨੂੰ; ਰਣ ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ॥		ਚੰਡਿ = ਚੰਡੀ, ਦੁਰਗਾ; ਪ੍ਰਚੰਡ = ਭਖੀ ਹੋਈ, ਰੋਹ ਰੋਹੀਲੀ; ਰਣ = ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ; ਘੁਰੇ = ਵੱਜੇ।	ਰੋਹ ਹੋਈ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਣ ਵਿਚ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾ ਦਿਤੇ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦਾ ਬਿਗਲ ਬਜਾਇਆ।
ਧਾਏ ਰਾਕਸ ਰੋਹਲੇ; ਚਉਗਿਰਦੇ ਭਾਰੇ ॥	ਰਾਕਸ	ਧਾਏ = ਭੱਜ ਕੇ ਪਏ; ਰਾਕਸ ਰੋਹਲੇ = ਜੋਸ਼ੀਲੇ, ਰੋਹ ਭਰੇ ਰਾਕਸ; ਚਉਗਿਰਦੇ = ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ; ਭਾਰੇ = ਤਕੜੇ।	ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਭਾਰੇ ਰਾਕਸ ਭੱਜ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ।
ਹੱਥੀਂ ਤੇਗਾਂ ਪਕਤਿ ਕੈ; ਰਣ ਭਿੜੇ ਕਰਾਰੇ ॥		ਹੱਥੀਂ = ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ; ਤੇਗਾਂ = ਕਿਰਪਾਨਾਂ; ਭਿੜੇ = ਟਕਰਾਏ, ਲੜੇ; ਕਰਾਰੇ = ਤਕੜੇ, ਜ਼ਬਰਦਸਤ।	ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਫੜ ਕੇ ਤਕੜੇ (ਕਰਾਰੇ) ਰਾਕਸ ਦੁਰਗਾ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ।
ਕਦੇ ਨ ਨੱਠੇ ਜੁੱਧ ਤੇ; ਜੋਧੇ ਜੁਝਾਰੇ ॥		ਜੋਧੇ ਜੁਝਾਰੇ = ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ।	ਇਹ ਰਾਕਸ ਅਜਿਹੇ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ ਸਨ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਜੁਧ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭੱਜੇ।
ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੋਹ ਬਢਾਇ ਕੈ; ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਪੁਕਾਰੇ ॥		ਰੋਹ = ਗੁੱਸਾ; ਬਢਾਇ ਕੈ = ਵਧਾ ਕੇ; ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਪੁਕਾਰੇ = "ਮਾਰੋ ਮਾਰੋ" ਬੋਲ ਕੇ।	ਇਹ ਰਾਕਸ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਵਧਾ ਕੇ "ਮਾਰੋ ਮਾਰੋ" ਪੁਕਾਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਮਾਰੇ ਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨੈ; ਬੀਰ ਖੇਤਿ ਉਤਾਰੇ ॥			ਪ੍ਰਚੰਡ ਚੰਡੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਬੀਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਮਾਰ ਉਤਾਰੇ।
ਮਾਰੇ ਜਾਪਨ ਬਿਜੁਲੀ; ਸਿਰਭਾਰ ਮੁਨਾਰੇ ॥ ੯॥		ਮੁਨਾਰੇ = ਉਚੀ ਇਮਾਰਤ।	ਸੂਰਮੇ ਇੰਜ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜੁਲੀ ਪਣ ਤੇ ਮੁਨਾਰੇ ਵਹਿ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
ਪਉੜੀ ॥			

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸ਼ਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਚੋਟ ਪਈ ਦਮਾਮੇ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥		ਦਮਾਮੇ = ਨਗਾਰੇ ਤੇ; ਧਉਸੇ ਤੇ।; ਦਲਾਂ = ਫੌਜਾਂ ਦਾ।	ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਚੋਟ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਦੇਵੀ ਦਸਤਿ ਨਚਾਈ; ਸੀਹਣਿ ਸਾਰ ਦੀ ॥		ਦਸਤਿ = ਹੱਥ ਵਿਚ; ਨਚਾਈ = ਘੁਮਾਈ; ਸੀਹਣਿ = ਸ਼ੇਰਨੀ; ਸਾਰ ਦੀ = ਲੋਹੇ ਦੀ; ਸੀਹਣਿ ਸਾਰ ਦੀ = ਸ਼ੇਰਨੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਭਾਵ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ।	ਦੇਵੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਭਾਵ ਕਿਰਪਾਨ ਘੁਮਾਈ (ਨਚਾਈ)।
ਪੇਟ ਮਲੰਦੇ ਲਾਈ; ਮਹਖੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥	ਦੈਤ	ਮਲੰਦੇ = ਬਕਵਾਸ ਕਰਨਵਾਲਾ	ਬਕਵਾਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨ ਮਾਰੀ।
ਗੁਰਦੇ ਆਂਦਾ ਖਾਈ; ਨਾਲੇ ਰੁਕੜੇ ॥		ਗੁਰਦੇ = ਇਕ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ (ਕਿਡਨੀ); ਆਂਦਾਂ = ਆਂਦਰੀਆਂ; ਰੁਕੜੇ = ਵੱਖੀ ਦੀਆਂ ਹਡੀਆਂ, ਪਸਲੀਆਂ।	(ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਜਦੋਂ ਮਹਿਖੇ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਵੜੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ) ਗੁਰਦੇ, ਆਂਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪਸਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ ਭਾਵ ਤਬਾਹ ਕਰ ਗਈ।
ਜੇਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ; ਕਹੀ ਸੁਣਾਇ ਕੈ ॥			(ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਮਹਿਖੇ ਨੇ) ਜੋ ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ ਸੋ ਕਹੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਭਾਵ ਉਸਨੇ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਗਾਹਲਾਂ ਕਢੀਆਂ।
ਚੋਟੀ ਜਾਣ ਦਿਖਾਈ; ਤਾਰੇ ਧੂਮਕੇਤ ॥ ੧੦ ॥		ਧੂਮਕੇਤ = ਬੋਦੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਜਿਸਦਾ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਅਸੁਖ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	(ਮਹਿਖ ਦੈਤ ਨਾਲ ਇਦਾਂ ਬੀੜੀ ਮਾਨੋ) ਤਾਰੇ ਧੂਮਕੇਤ ਨੇ ਬੋਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਚੋਟਾਂ ਪਵਨਿ ਨਗਾਰੇ; ਅਣੀਆਂ ਜੁੱਟੀਆਂ ॥		ਅਣੀਆਂ - ਅਨੀਕ, ਸੈਨਾ, ਫੌਜਾਂ; ਜੁੱਟੀਆਂ = ਭਿੜੀਆਂ, ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਗੀਆਂ।	ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ (ਅਣੀਆਂ) ਜੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
ਧੂਹ ਲਈਆਂ ਤਰਵਾਰੀ; ਦੇਵਾਂ ਦਾਨਵੀ ॥	ਤਰਵਾਰੀਂ, ਦਾਨਵੀਂ	ਤਰਵਾਰੀਂ = ਤਲਵਾਰਾਂ, ਕਿਰਪਾਨਾਂ; ਦੇਵਾਂ = ਦੇਵਾਂ ਨੇ; ਦਾਨਵੀਂ = ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ।	ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਧੂਹ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
ਵਾਹਨਿ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ; ਸੂਰੇ ਸੰਘਰੇ ॥		ਵਾਹਨਿ = ਘੁਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ; ਸੂਰੇ = ਸੂਰਮੇ, ਜੋਧੇ; ਸੰਘਰੇ = ਲੜਾਈ ਵਿਚ।	ਸੂਰੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਵਾਹ ਰਹੇ ਹ ਭਾਵ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।
ਵਗੈ ਰੱਤੁ ਝੁਲਾਰੀ; ਜਿਉ ਗੋਰੂ ਬਾਬੜਾ ॥		ਰੱਤੁ = ਲਹੂ, ਖੂਨ; ਝੁਲਾਰੀ = ਪਰਨਾਲੇ, ਝਰਣੇ; ਗੋਰੂ = ਗਿਰ ਭਾਵ ਪਹਾੜ ਰੰਗਾ। ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਲਾਲ ਮਿਟੀ ਚੋਂ ਲਾਲ ਰੰਗਾ ਪਾਣੀ ਝਰਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਗੋਰੂ ਰੰਗ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।; ਬਾਬੜਾ = ਪਾਣੀ ਉਤਰਦਾ ਹੈ (ਬਾ+ਆਬ+ਉਤਰਾ)।	(ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਤਨਾਂ ਚੋਂ) ਰੱਤ (ਲਹੂ) ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ ਇਦਾਂ ਵਗ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜਾਂ ਚੋਂ ਗੋਰੂ ਰੰਗ ਦੇ ਪਾਣੀ ਝਰਣੇ ਦੇ ਵਗਦੇ ਹੋਣ।
ਦੇਖਨ ਬੈਠ ਅਟਾਰੀ; ਨਾਰੀ ਰਾਕਸਾਂ ॥	ਅਟਾਰੀਂ; ਨਾਰੀਂ	ਅਟਾਰੀ = ਉਚੇ ਮਹੱਲਾਂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਭਾਵ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਖੁਲਾ ਹਿੱਸਾ; ਨਾਰੀ ਰਾਕਸਾਂ = ਰਾਕਸਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਰੀਆਂ।	ਮਹਿਲਾਂ ਦਿਆਂ ਚੁਬਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਰਾਕਸਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਰੀਆਂ ਲੜਾਈ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
ਪਾਈ ਧੂਮ ਸਵਾਰੀ; ਦੁਰਗਾ ਦਾਨਵੀ ॥ ੧੧ ॥	ਸਵਾਰੀਂ	ਧੂਮ = ਧੁੰਮ; ਸਵਾਰੀ = ਰੱਥ, ਘੋੜੇ, ਸ਼ੇਰ ਆਦਿ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੇ।	ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ (ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਸ਼ੇਰ, ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ, ਰੱਥ ਆਦਿ) ਨੇ ਖੋਰੂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਲੱਖ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਨ; ਆਮੋ ਸਾਮੁਣੇ ॥			ਲੱਖਾਂ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋਧੇ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ (ਡਟੇ ਹੋਏ) ਹਨ।
ਰਾਕਸ ਰਣੇ ਨ ਭੱਜਨ; ਰੋਹੇ ਰੋਹਲੇ ॥	ਰਾਕਸ, ਰਣੇ	ਰਣੇ = ਰਣ ਵਿਚੋਂ, ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ; ਰੋਹੇ ਰੋਹਲੇ = ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਜੋਸ਼ੀਲੇ।	ਰਾਕਸ ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ; ਉਹ ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਰੋਹਲੇ ਹਨ।
ਸੀਹਾਂ ਵਾਂਗੁ ਗੱਜਨ; ਸੱਭੇ ਸੂਰਮੇ ॥		ਸੀਹਾਂ = ਸ਼ੇਰਾਂ; ਗੱਜਨ = ਦਹਾੜਣ, ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼।	ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਭ ਸੂਰਮੇ ਦਹਾੜ ਰਹੇ ਹਨ।
ਤਣਿ ਤਣਿ ਕੈਬਰ ਛੱਡਨ; ਦੁਰਗਾ ਸਾਮਣੇ ॥ ੧੨ ॥		ਤਣਿ ਤਣਿ = ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ; ਕੈਬਰ = ਤੀਰ।	(ਰਾਕਸ) ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ।
ਪਉੜੀ ॥			

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ਦੋਹਰੇ; ਰਣ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ॥		ਘੁਰੇ = ਵੱਜੇ; ਸੰਗਲੀਆਲੇ = ਸੰਗਲ ਵਾਲੇ।	ਦੋਹਰੇ ਸੰਗਲੀ ਵਾਲੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਰਣ ਵਿਚ।
ਧੂੜਿ ਲਪੇਟੇ ਧੂਹਰੇ; ਸਿਰਦਾਰ ਜਟਾਲੇ ॥		ਧੂੜਿ = ਧੂੜੀ ਨਾਲ, ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ; ਧੂਹਰੇ = ਧੂੜ-ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ; ਸਿਰਦਾਰ ਜਟਾਲੇ = ਜਟਾਧਾਰੀ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਿਰਦਾਰ। ਇਥੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਕਸ਼ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਟਾਉਂਦੇ ਬਲਕਿ ਜਟਾਵਾਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।	ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਜਟਾਲੇ ਸਰਦਾਰ ਧੂਹਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ।
ਉਖਲੀਆਂ ਨਾਸਾ ਜਿਨਾ; ਮੁਹਿ ਜਾਪਨ ਆਲੇ ॥	ਨਾਸਾਂ, ਮੁੰਹਿ	ਉਖਲੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਜਿਨਾ = ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਨੱਕ (ਥੱਕ ਕੇ) ਉਪਰ ਵਲ ਨੂੰ ਉਠੇ ਹੋਏ ਹਨ;	(ਧੂੜ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਥੱਕੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਫੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੂੰਹ ਆਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨ ਕਾਰਨ), ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਆਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤਸਬੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਉਖਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਆਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ ਆਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ)।
ਧਾਏ ਦੇਵੀ ਸਾਹਮਣੇ; ਬੀਰ ਮੁੱਛਲੀਆਲੇ ॥		ਧਾਏ = ਭੱਜੇ ਆਏ; ਬੀਰ = ਬਹਾਦਰ; ਮੁੱਛਲੀਆਲੇ = ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ।	ਉਹ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਧਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ (ਲੜਨ ਲਈ)।
ਸੁਰਪਤ ਜੇਹੇ ਲੜ ਹਟੇ; ਬੀਰ ਟਲੇ ਨ ਟਾਲੇ ॥		ਸੁਰਪਤ = ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪਤੀ ਭਾਵ ਇੰਦਰ।; ਟਲੇ ਨਾ ਟਾਲੇ = ਰੋਕੇ ਨਾ ਰੁਕੇ।	ਇੰਦਰ ਜੇਹੇ ਲੜ ਕੇ ਹੱਟ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਹ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਹਟਾਏ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੇ।
ਗੱਜੇ ਦੁਰਗਾ ਘੇਰਿ ਕੈ; ਜਣੁ ਘਣੀਅਰ ਕਾਲੇ ॥ ੧੩॥		ਜਣੁ = ਜਿਦਾਂ; ਘਣੀਅਰ ਕਾਲੇ = ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ।	ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਇਦਾਂ ਗੱਜੇ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਚੋਟ ਪਈ ਖਰਚਾਮੀ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥	ਖਰਚਾਮੀਂ	ਖਰਚਾਮ = ਗਧੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ, ਖਰ = ਗਧਾ, ਚਾਮੀ = ਚੰਮ, ਖਰ+ਚਾਮ = ਗਧੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ; ਖਰਚਾਮੀ = ਖਰਚਾਮ ਉਤੇ (ਛੇਕੜਲੀ ਬਿਹਾਰੀ "ਉਤੇ" ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ)।	ਚੋਟ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਖਰਚਾਮੀ ਤੇ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਘੇਰ ਲਈ ਵਰਿਆਮੀ; ਦੁਰਗਾ ਆਇ ਕੈ ॥	ਵਰਿਆਮੀਂ	ਵਰਿਆਮੀ = ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਨੇ; ਬਹਾਦਰ ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ। ਵਰਿਆਮੀਂ (ਬਿੰਦੇ ਸਹਿਤ) ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਰਥ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਘੇਰ ਲਈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਵਰਿਆਮੀ ਦੁਰਗਾ ਭਾਵ ਬਹਾਦਰ ਦੁਰਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਿਆਮੀ ਅਸੁਰਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਘੇਰ ਲਈ ਤਾਂ ਵਰਿਆਮੀਂ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।	ਅਸੁਰ ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਆ ਕੇ ਘੇਰ ਲਈ।
ਰਾਕਸ ਵਡੇ ਅਲਾਮੀ; ਭੱਜ ਨ ਜਾਣਦੇ ॥	ਰਾਕਸ	ਅਲਾਮੀ = ਜੁਧ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ।	ਰਾਕਸ ਵਡੇ ਜੋਧੇ ਹਨ ਜੋ (ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਡਰ ਕੇ) ਭੱਜਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।
ਅੰਤ ਹੋਏ ਸੁਰਗਾਮੀ; ਮਾਰੇ ਦੇਵਤਾ ॥ ੧੪॥		ਸੁਰਗਾਮੀ = ਸੁਰਗਵਾਸੀ; ਦੇਵਤਾ = ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।	ਰਾਕਸ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੁਰਗਾ ਹਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਅਗਣਤ ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ; ਦਲਾਂ ਭਿੜਦਿਆਂ ॥		ਘੁਰੇ = ਵੱਜੇ।	ਅਗਣਤ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ਦਲਾਂ ਦੇ ਭਿੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ।
ਪਾਏ ਮਹਖਲ ਭਾਰੇ; ਦੇਵਾਂ ਦਾਨਵਾਂ ॥		ਮਹਖਲ = ਮਹਿਖਾਂ ਭਾਵ ਝੋਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੌਰੂ ਪਾਉਣਾ।	ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਲੜਦਿਆਂ ਨੇ ਝੋਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੌਰੂ ਪਾਇਆ ਸੀ।
ਵਾਹਨ ਫੱਟ ਕਰਾਰੇ; ਰਾਕਸਿ ਰੋਹਲੇ ॥		ਫੱਟ ਕਰਾਰੇ = ਵਡੇ ਜ਼ਖਮ; ਰਾਕਸਿ ਰੋਹਲੇ = ਰੋਹਭਰੇ ਰਾਕਸ।	ਰੋਹ ਭਰੇ ਰਾਕਸ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਕਰਾਰੇ (ਵਡੇ) ਜ਼ਖਮ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਜਾਪਣਿ ਤੇਗੀ ਆਰੇ; ਮਿਆਨੋ ਧੂਹੀਆਂ ॥	ਮਿਆਨੋ	ਮਿਆਨ = ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਪਾਈਦੀ ਹੈ।	ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਧੂਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਆਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਆਰੇ ਲਕੜ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਉਦਾਂ ਹੀ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਵੱਢ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
ਜੋਧੇ ਵਡੇ ਮੁਨਾਰੇ; ਜਾਪਨਿ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ॥		ਮੁਨਾਰੇ = ਉਚੀ ਇਮਾਰਤ।; ਜਾਪਨਿ = ਦਿਸਨ, ਖੇਤ ਵਿਚਿ = ਰਣ ਵਿਚ।	ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਉਚੇ ਜੋਧੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ।
ਦੇਵੀ ਆਪ ਸਵਾਰੇ; ਪਬ ਜਵੇਹਣੇ ॥	ਪੱਬ	ਪਬ ਜਵੇਹਣੇ = ਪਹਾੜਾਂ ਵਰਗੇ।	ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪ ਸਵਾਰੇ ਭਾਵ ਮਾਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਰਗੇ ਜੋਧੇ।
ਕਦੇ ਨ ਆਖਨਿ ਹਾਰੇ; ਧਾਵਨਿ ਸਾਹਮਣੇ ॥		ਧਾਵਨਿ ਸਾਹਮਣੇ = ਭੱਜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ।	(ਮਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ) ਕਦੇ ਰਾਕਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਰ ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭਾਵ ਰਾਕਸ਼ ਮਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲੜਾਈ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੇ; ਰਾਕਸ ਖੜਗ ਲੈ ॥ ੧੫॥		ਸੰਘਾਰੇ = ਮਾਰੇ; ਖੜਗ = ਕਿਰਪਾਨ।	ਦੁਰਗਾ ਨਹੇ ਸਾਰੇ ਰਾਕਸ਼ ਖੜਗ ਨਾਲ ਸੰਘਾਰ ਦਿਤੇ ਭਾਵ ਮਾਰ ਦਿਤੇ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਉਮਲ ਲੱਥੇ ਜੋਧੇ; ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ ॥		ਉਮਲ = ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਚਾਓ ਨਾਲ। ਲੱਥੇ ਜੋਧੇ = ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਰੇ; ਮਾਰੂ = ਨਗਾਰਾ।	ਜਦੋਂ ਮਾਰੂ ਵਜਿਆ ਤਾਂ ਜੋਧੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚਾਓ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਉਤਰੇ (ਨਵੇਂ ਜੋਧੇ)।
ਬੱਦਲ ਜਿਉ ਮਹਿਖਾਸੁਰ; ਰਣ ਵਿਚਿ ਗੱਜਿਆ ॥	ਜਿਉ	ਗੱਜਿਆ = ਬੱਦਲ ਦੇ ਗਰਜਣ ਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼।	ਮੋਹਿਖਾਸੁਰ ਰਣ ਵਿਚ ਇਦਾਂ ਗਜਿਆ ਜਿਦਾਂ ਬੱਦਲ ਗਰਜਦਾ ਹੈ।
ਇੰਦ੍ਰਾ ਜੇਹਾ ਜੋਧਾ; ਮੈਥਉ ਭੱਜਿਆ ॥	ਮੈਥਉ	ਮੈਥਉ = ਮੇਰੇ ਤੋਂ।	ਕਹਿਣ ਲਗਿਆ, "ਇੰਦਰ ਵਰਗਾ ਜੋਧਾ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ"
ਕਉਣੁ ਵਿਚਾਰੀ ਦੁਰਗਾ; ਜਿਨ ਰਣੁ ਸੱਜਿਆ ॥ ੧੬॥		ਰਣੁ ਸੱਜਿਆ = ਰਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਲੜਾਈ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।	"ਇਹ ਦੁਰਗਾ ਵਿਚਾਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਰਣ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ" ਭਾਵ ਦੁਰਗਾ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਲੜਾਈ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਵੱਜੇ ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥			ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਤੀਰ ਫਿਰੈ ਰੈਬਾਰੇ; ਆਮ੍ਹੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ॥	ਫਿਰੈ	ਰੈਬਾਰੇ = ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ।	ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੀਰ ਇਦਾਂ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਮਾਨੋ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।
ਅਗਣਤ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰੇ; ਲਗਦੀ ਕੈਬਰੀ ॥	ਕੈਬਰੀ	ਲਗਦੀ ਕੈਬਰੀ = ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਲਗਦਿਆਂ ਹੀ।	ਤੀਰ ਲਗਦਿਆਂ ਅਗਣਤ ਬੀਰ ਮਾਰੇ ਗਏ।
ਡਿੱਗੇ ਜਾਣਿ ਮੁਨਾਰੇ; ਮਾਰੇ ਬਿੱਜੁ ਦੇ ॥		ਮੁਨਾਰੇ = ਉਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ; ਬਿੱਜੁ = ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ।	(ਬੀਰ ਇਦਾਂ ਡਿੱਗੇ ਤੀਰ ਖਾ ਕੇ ਮਾਨੋ) ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਡਿੱਗਿਆਂ ਮੁਨਾਰੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਖੁੱਲੀ ਵਾਲੀਂ ਦੈਤ; ਅਹਾਤੇ ਸਭੇ ਸੂਰਮੇ ॥	ਖੁੱਲੀ ਵਾਲੀਂ, ਦੈਤ	ਖੁੱਲੀ ਵਾਲੀਂ = ਖੁਲੇ ਵਾਲਾਂ ਨਾਲ; ਅਹਾਤੇ = ਅਤਿਗੇ।	ਖੁੱਲੀਆਂ ਵਾਲਾਂ (ਕੇਸਾਂ) ਨਾਲ ਸੂਰਮੇ ਅਤਿਗੇ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਖੁਲ ਗਏ ਸਨ)।
ਸੁੱਤੇ ਜਾਣਿ ਜਟਾਲੇ; ਭੰਗਾਂ ਖਾਇ ਕੈ ॥ ੧੭॥		ਜਟਾਲੇ = ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਕਸ਼	(ਜੋ ਮਰ ਗਏ) ਉਹ ਜਟਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਇਦਾਂ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭੰਗ ਖਾ ਕੇ ਪਏ ਹੋਣ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਨਾਲਿ ਧਉਸਾ ਭਾਰੀ ॥	ਧਉਸਾ	ਕੰਧਾਰਾਂ = ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ; ਧਉਸਾ = ਨਗਾਰਾ; ਭਾਰੀ = ਵੱਡਾ।	ਦੋਹਾ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜੁੜ ਗਏ ਭਾਵ ਫੌਜਾਂ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰੀ ਧਉਸਾ ਵਜਿਆ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਕੜਕ ਉੱਠਿਆ ਫਉਜ ਤੇ; ਵਡਾ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥		ਕੜਕ ਉੱਠਿਆ = ਗਰਜ ਉੱਠਿਆ, ਰੋਹ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਬੋਲਿਆ।	ਵੱਡਾ ਹੰਕਾਰੀ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੌਜ ਤੇ ਕੜਕ ਉੱਠਿਆ ਭਾਵ ਕੜਕ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਲਗਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਨ ਲਗਿਆ।
ਲੈ ਕੈ ਚਲਿਆ ਸੂਰਮੇ; ਨਾਲਿ ਵਡੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ॥	ਹਜ਼ਾਰੀ	ਹਜ਼ਾਰੀ = ਇਕ ਫੌਜੀ ਪਦਵੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿਚ ੧੦੦੦ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਦਾਂ ਹੀ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਕਮਾਂਡ ਹੇਠ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋਣ। ਕਈ ਇਥੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸੂਰਮੇ ਲੈਕੇ ਆਇਆ ਪਰ "ਵਡੇ ਹਜ਼ਾਰੀ" ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਬਲਕਿ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਅਤੇ ਜੁਝਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰੀ ਸੂਰਮੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।	ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਸੂਰਮਾ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ (ਵਡੇ) ਹਜ਼ਾਰੀ ਜਰਨੈਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਭਾਵ ਦੁਸ਼ਮਨ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ।
ਮਿਆਨੋ ਖੰਡਾ ਧੂਹਿਆ; ਮਹਖਾਸੂਰ ਭਾਰੀ ॥		ਮਿਆਨ = ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਪਾਈਦੀ ਹੈ; ਖੰਡਾ = ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖੜਗ ਜਿਸਦੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਧਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਕਵਰ।; ਧੂਹਿਆ = ਕਵਿਆ; ਭਾਰੀ = ਵੱਡਾ। "ਭਾਰੀ" ਇਥੇ "ਖੰਡਾ" ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ ਨਾ ਕਿ "ਮਹਿਖਾਸੂਰ" ਦਾ ਅਤੇ ਅਰਥ ਹੈ ਖੰਡਾ ਭਾਰੀ ਨਾ ਕਿ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਭਾਰੀ।	ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਨੇ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰੀ ਖੰਡਾ ਧੂਹ ਲਿਆ।
ਉੱਮਲ ਲੱਭੇ ਸੂਰਮੇ; ਮਾਰ ਮਚੀ ਕਰਾਰੀ ॥		ਉੱਮਲ = ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ; ਲੱਭੇ ਸੂਰਮੇ = ਰਣ ਵਿਚ ਉਤਰੇ, ਰਣ ਵਿਚ ਆਏ; ਮਾਰ ਮਚੀ ਕਰਾਰੀ = ਬਹੁਤ ਮਾਰ ਪਈ।	ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਰੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਦੋਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਾਰ ਪਈ।
ਜਾਪੇ ਚੱਲੇ ਰੱਤ ਦੇ; ਸਲਲੇ ਜਟਧਾਰੀ ॥ ੧੮ ॥		ਸਲਲੇ = ਪਾਣੀ ਦੇ ਫੁਵਾਰੇ; ਜਟਧਾਰੀ = ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਜਿਸਦੀਆਂ ਜਟਾਵਾਂ ਹ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਜਟਾਵਾਂ ਚੋਂ ਗੰਗਾ ਉਤਰੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੂਰਗਾਂ ਤੋਂ ਥਲੇ ਆਈ ਸੀ।	ਲਹੂ ਦੇ ਫਵਾਰੇ ਜੋਪਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਦਾਂ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਦਾਂ ਮਹੇਸ਼ (ਸ਼ਿਵਜੀ) ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਸੱਟ ਪਈ ਜਮਧਾਣੀ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥		ਜਮਧਾਣੀ = ਝੋਟੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ।	ਝੋਟੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦੇ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਚੋਟ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਧੂਹਿ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ; ਦੁਰਗਾ ਮਿਆਨ ਤੇ ॥		ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ = ਕਿਰਪਾਨ, ਮਿਆਨ = ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਕਵਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾਨ ਰੱਖੀ ਦੀ ਹੈ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਮਿਆਨ 'ਚੋਂ ਕਿਰਪਾਨ ਧੂਹ ਲਈ।
ਚੰਡੀ ਰਾਕਸ ਖਾਣੀ; ਵਾਹੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥	ਰਾਕਸ, ਦੈਤ	ਰਾਕਸ ਖਾਣੀ = ਰਾਕਸਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਰਪਾਨ; ਵਾਹੀ = ਮਾਰੀ।	ਚੰਡੀ (ਦੁਰਗਾ) ਨੇ ਇਹ ਰਾਕਸ-ਖਾਣੀ ਕਿਰਪਾਨ ਦੈਤ (ਮਹਿਖਾਸੂਰ) ਨੂੰ ਵਾਹੀ ਭਾਵ ਦੈਤ (ਮਹਿਖਾਸੂਰ) ਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕੀਤਾ।
ਕੋਪਰ ਚੂਰ ਚਵਾਣੀ; ਲੱਥੀ ਕਰਗ ਲੈ ॥		ਕੋਪਰ = ਖੋਪੜੀ; ਚੂਰ = ਚੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜ ਦੇਣਾ; ਚਵਾਣੀ = ਚੁਆਉਂਦੀ ਹੋਈ; ਕਰਗ = ਸਰੀਰ ਦਾ ਪਿੰਜਰ।	(ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਕਿਰਪਾਨ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੀ ਖੋਪੜੀ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ) ਖੋਪੜੀ ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ (ਖੁਨ ਨਾਲ) ਚੋਂਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ ਦੀ ਥਲੇ ਵਲ ਨੂੰ ਲੱਥ ਗਈ।
ਪਾਖਰ ਤੁਰਾ ਪਲਾਣੀ; ਰੜਕੀ ਧਰਤ ਜਾਇ ॥		ਪਾਖਰ = ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ; ਤੁਰਾ = ਘੋੜਾ; ਪਲਾਣੀ = ਘੋੜੇ ਉਤੇ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੰਜੋਅ; ਰੜਕੀ = ਖੁੰਭੀ; ਧਰਤਿ = ਧਰਤੀ।	(ਇਕੋ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਵਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਖੋਪੜੀ ਅਤੇ ਪਿੰਜਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਹੁਣ) ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਅਤੇ ਸੰਜੋਅ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਖੁਭੀ (ਰੜਕੀ)।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਲੈਂਦੀ ਅਘਾ ਸਿਧਾਣੀ; ਸਿੰਗਾਂ ਧਉਲ ਦਿਆਂ ॥	ਲੈਂਦੀ, ਅਘਾਂ	ਲੈਂਦੀ = ਲਹਿੰਦੀ ਹੋਈ; ਅਘਾ = ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ; ਸਿਧਾਣੀ = ਸਿਧਾਰ ਗਈ ਭਾਵ ਚਲੀ ਗਈ; ਸਿੰਗਾਂ ਧਉਲ ਦਿਆਂ = ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਬੋਲਦ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਨੂੰ।	(ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਰਪਾਨ ਇਤਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਕਿ ਉਹ) ਅਗਾਂਹ ਥਲੇ ਲਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਧੋਲ ਬਲਦ ਦਿਆਂ ਸਿੰਗਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਲਗਦੀ ਹੈ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਕਿਰਪਾਨ ਕਿਤਨੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਗਈ ਸੀ।
ਕੂਰਮ ਸਿਰ ਲਹਿਲਾਣੀ; ਦੁਸਮਨ ਮਾਰਿ ਕੈ ॥	ਦੁਸਮਨ	ਕੂਰਮ = ਕੱਛੂ	ਕੱਛੂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਰਪਾਨ ਦੁਸਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ।
ਵੱਢੇ ਗਨ ਤਿਖਾਣੀ; ਮੂਏ ਖੇਤ ਵਿਚ ॥	ਤਿਖਾਣੀ	ਗਨ = ਮੋਢੇ, ਲਕੜ; ਤਿਖਾਣੀ = ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ; ਮੂਏ = ਮਰੇ; ਖੇਤ = ਰਣ ਵਿਚ;	ਸੂਰਮੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਣ ਵਿਚ ਵੱਢੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਤਰਖਾਣ ਨੇ ਮੋਢੇ ਵੱਢ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਣ।
ਰਣ ਵਿਚ ਘੱਤੀ ਘਾਣੀ; ਲੋਹੂ ਮਿਝ ਦੀ ॥		ਘਾਣੀ = ਘੋਲੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ; ਲੋਹੂ = ਲਹੂ; ਮਿਝ = ਲਹੂ ਆਦਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੇ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ।	ਰਣ ਵਿਚ ਲਹੂ ਅਤੇ ਮਿੱਝ ਦੀ ਘਾਣੀ ਘੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ।
ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਕਹਾਣੀ; ਚੱਲਗ ਤੇਗ ਦੀ ॥		ਚੱਲਗ = ਚਲੂਗੀ	ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ (ਦੁਰਗਾ ਦੀ) ਤੇਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚਲੇਗੀ।
ਬਿਧਣ ਖੇਤ ਵਿਹਾਣੀ; ਮਹਖੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥ ੧੯॥	ਦੈਤ	ਬਿਧਣ = ਅਉਖਾ ਸਮਾਂ; ਵਿਹਾਣੀ = ਗੁਜ਼ਰੀ।	ਮਹਿਖੇ ਦੈਤ ਤੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਉਖੀ ਘੜੀ ਗੁਜ਼ਰੀ।
ਇਤੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਦੈਤ; ਮਾਰੇ ਦੁਰਗਾ ਆਇਆ ॥	ਚਉਦਹ	ਇਤੀ = ਇਦਾਂ।	ਇਦਾਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੈਤ, ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਮਾਰੇ।
ਚਉਦਹ ਲੋਕਾਂ ਰਾਣੀ; ਸਿੰਘ ਨਚਾਇਆ ॥		ਸਿੰਘ = ਸ਼ੇਰ।	(ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ) ਦੁਰਗਾ ਰਾਣੀ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸ਼ੇਰ ਨਚਾਇਆ।
ਮਾਰੇ ਬੀਰ ਜਟਾਣੀ; ਦਲ ਵਿਚ ਅਗਲੇ ॥		ਬੀਰ ਜਟਾਣੀ = ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਰਾਕਸ਼।	ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਵ ਵੀ ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਬੀਰ ਜੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਏ, ਸੋ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸਭ ਮਾਰ ਦਿਤੇ।
ਮੰਗਨ ਨਾਹੀ ਪਾਣੀ; ਦਲੀ ਹੰਕਾਰ ਕੈ ॥	ਨਾਹੀ, ਦਲੀ	ਦਲੀ ਹੰਕਾਰ ਕੈ = ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਦਲੇ ਹੋਏ ਭਾਵ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਰਾਕਸ਼।	(ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਹਜ਼ੂਰ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਰਾਕਸ਼ (ਅਣਖ ਕਰਕੇ, ਜਾਂ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ, ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਤੇ ਪਿਆਸੇ ਵੀ) ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਗਦੇ।
ਜਣ ਕਰੀ ਸਮਾਇ ਪਠਾਣੀ; ਸੁਣਿ ਕੈ ਰਾਗ ਨੂੰ ॥		ਜਣ = ਜਿਵੇਂ; ਸਮਾਇ = ਮਸਤ; ਪਠਾਣੀ = ਪਠਾਣ ਲੋਕ। ਪਠਾਣ ਲੋਕ ਗੀਤ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਗ ਗੀਤ ਸੁਣ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।	ਰਾਕਸ਼ ਇਦਾਂ ਜੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਪਠਾਣ ਰਾਗ ਸੁਣ ਕੇ (ਰਾਗ ਵਿਚ) ਸਮਾਇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਰਾਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਰੱਤੂ ਦੇ ਹੜਵਾਣੀ; ਚਲੇ ਬੀਰ ਖੇਤ ॥		ਰੱਤੂ = ਲਹੂ; ਹੜਵਾਣੀ = ਹੜ੍ਹ।	ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੇ ਹੜ ਵਹਿ ਤੁਰੇ ਬੀਰਾਂ।
ਪੀਤਾ ਫੁੱਲੁ ਇਆਣੀ; ਘੁੱਮਨ ਸੂਰਮੇ ॥ ੨੦॥		ਫੁੱਲ = ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁੱਲ, ਨਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਫੁੱਲ।	ਸੂਰਮੇ ਇਦਾਂ ਘੁਮ ਰਹੇ ਸਨ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ (ਮਸਤੀ ਵਿਚ) ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨਿਆਣੇ ਨੇ ਪੋਸਤ ਦਾ (ਨਸ਼ੇ ਵਾਲਾ) ਫੁੱਲ ਪੀਤਾ ਹੋਵੇ।
ਹੋਈ ਅਲੋਪ ਭਵਾਣੀ; ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ॥		ਅਲੋਪ = ਗਾਇਬ; ਭਵਾਣੀ = ਦੁਰਗਾ	ਭਵਾਣੀ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ।
ਈਸਰ ਦੀ ਬਰਦਾਨੀ; ਹੋਈ ਜਿੱਤ ਦਿਨ ॥	ਈਸਰ	ਈਸਰ = ਸ਼ਿਵਜੀ; ਬਰਦਾਨੀ = ਈਸਰ ਦੀ ਬਰੀ ਹੋਈ ਦਾਨੀ ਭਾਵ ਚੁਰਗਾ।	ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਬਰਦਾਨੀ ਭਵਾਣੀ ਅਲੋਪ ਹੋਈ;
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਗੁਮਾਨੀ; ਜਨਮੇ ਸੂਰਮੇ ॥		ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ = ਦੋ ਰਾਕਸ਼ ਭਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਕੇ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਅਗਲੀ ਜੰਗ ਹੋਈ।; ਗੁਮਾਨੀ = ਹੰਕਾਰੀ।	ਸੁੰਭ ਅਤੇ ਨਿਸੁੰਭ (ਭਰਾ) ਸੂਰਮੇ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਜੰਮ ਪਏ।
ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਰਜਧਾਨੀ; ਤੱਕੀ ਜਿੱਤਨੀ ॥ ੨੧॥	ਰੱਜਧਾਨੀ	ਤੱਕੀ = ਦੇਖੀ, ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ।	(ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਨੇ) ਇੰਦਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ (ਅਮਰਾਵਤੀ) ਜਿੱਤਣੀ ਤੱਕ ਲਈ ਭਾਵ ਜਿੱਤਣ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸ਼ਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਤੇ ਧਾਵਣਾ; ਵਡ ਜੋਧੀ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ॥	ਜੋਧੀ	ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ = ਸੁਰਗਲੋਕ; ਧਾਵਣਾ = ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ; ਵਡ ਜੋਧੀ = ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਜੋਧੇ; ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ = ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।	ਸੁੰਭ ਅਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਵਡੇ ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਭਾਵ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।
ਸੰਜ ਪਟੇਲਾ ਪਾਖਰਾ; ਭੇੜ ਸੰਦਾ ਸਾਜੁ ਬਣਾਇਆ ॥		ਸੰਜ = ਕਵਚ। ਪਟੇਲਾ = ਮੂੰਹ ਢਕਨ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ; ਪਾਖਰਾ = ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਜਾਂ ਝਾਲਰ। ਭੇੜ = ਲੜਾਈ, ਟਕਰਾ; ਸੰਦਾ = ਦਾ, ਲਈ; ਸਾਜ = ਸਾਮਾਨ।	ਜੰਗ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਫੌਜੀਆਂ ਲਈ ਕਵਚ, ਪਟੇਲਾ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਪਾਖਰ ਆਦਿ ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।
ਜੰਮੇ ਕਟਕ ਅਛੂਹਣੀ; ਅਸਮਾਨੁ ਗਰਦੀ ਛਾਇਆ ॥		ਕਟਕ = ਫੌਜ; ਅਛੂਹਣੀ = ਇੱਕ ਖਾਸ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਫੌਜ। ਹਾਥੀ ੨੧੮੭੦, ਰਥ ੨੧੮੭੦, ਘੋੜੇ ੬੫੬੧੦ ਅਤੇ ਪਿਆਦੇ ੧੦੯੩੫੦। ਕੁੱਲ ਜੋੜ ੨੧੮੭੦੦; ਗਰਦੀ = ਯੂਝ।	ਅਛੂਹਣੀ ਫੌਜ (ਭਾਰੀ ਫੌਜ) ਜਮਾਂ ਕਰਕੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਫੌਜ ਦੀ ਯੂਝ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਤੱਕ ਗਰਦ ਛਾ ਗਈ।
ਰੋਹ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸਿਧਾਇਆ ॥ ੨੨॥		ਸਿਧਾਇਆ = ਤੁਰ ਪਏ, ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੜਾਈ ਕੀਤੀ।	ਰੋਹ ਵਿਚ ਸੁੰਭ ਅਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਤੁਰ ਪਏ (ਜੰਗ ਨੂੰ)।
ਪਉੜੀ ॥			
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਅਲਾਇਆ; ਵਡ ਜੋਧੀ ਸੰਘਰ ਵਾਏ ॥	ਜੋਧੀ	ਅਲਾਇਆ = ਬੋਲੇ, ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਸੰਘਰ = ਜੰਗ; ਵਾਏ = ਵਜਾਏ	ਸੁੰਭ ਅਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵਡ ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ ਜੰਗ ਦੇ ਸਾਜ ਵਜਾਏ ਭਾਵ ਨਗਾਰੇ ਆਦਿ ਵਜਾਏ।
ਰੋਹ ਦਿਖਾਲੀ ਦਿੱਤੀਆ; ਵਰਿਆਮੀ ਤੁਰੇ ਨਚਾਏ ॥	ਵਰਿਆਮੀ	ਵਰਿਆਮੀ = ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਨੇ; ਬਹਾਦਰ ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ। ਵਰਿਆਮੀ (ਬਿੰਦੇ ਸਹਿਤ) ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਰਥ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਨਚਾਏ; ਤੁਰੇ = ਘੋੜੇ।	ਰੋਹ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਵਰਿਆਮੀਆਂ ਭਾਵ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਤੁਰੇ (ਘੋੜੇ) ਨਚਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ।
ਘੁਰੇ ਦਮਾਮੇ ਦੇਹਰੇ; ਜਮ ਬਾਹਣ ਜਿਉ ਅਰੜਾਏ ॥		ਘੁਰੇ = ਵੱਜੇ; ਦਮਾਮੇ = ਨਗਾਰੇ; ਜਮਬਾਹਣ = ਜਮ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਭਾਵ ਝੋਟਾ; ਅਰੜਾਏ = ਅਤਿਗੇ।	ਦੇਹਰੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਝੋਟੇ ਅਤਿਗਦੇ ਹੋਣ।
ਦੇਉ ਦਾਨੋ ਲੁੱਝਣ ਆਏ ॥ ੨੩॥		ਦੇਉ = ਦੇਵਤੇ; ਦਾਨੋ = ਰਾਕਸ਼।	ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਰਾਕਸ਼ ਲੜਨ ਲਈ ਆ ਗਏ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦਾਨੋ ਦੇਉ ਅਨਾਗੀ; ਸੰਘਰੁ ਰਚਿਆ ॥		ਦੇਉ = ਦੇਵਤੇ; ਦਾਨੋ = ਰਾਕਸ਼; ਅਨਾਗੀ = ਅ+ਨਾਗਾ; ਨਾਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਭਾਵ ਲਗਾਤਾਰ; ਸੰਘਰੁ = ਜੰਗ।	ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜੁਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਜਣ ਬਾਗੀ; ਬਾਣੇ ਜੋਧਿਆਂ ॥		ਬਾਗੀ = ਬਾਗ ਵਿਚ; ਬਾਣੇ ਜੋਧਿਆਂ = ਜੋਧਿਆ ਦੇ ਲਿਬਾਸ, ਕਪੜੇ, ਬਾਣੇ।	ਜੋਧਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਕਪੜੇ ਇਦਾਂ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ ਵਿਚ ਅਲਗ ਅਲਗ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਲ ਹੋਣ।
ਭੂਤਾਂ ਇੱਲਾਂ ਕਾਗੀ; ਗੋਸਤ ਭਖਿਆ ॥	ਗੋਸਤ	ਕਾਗੀ = ਕਾਂਵਾਂ; ਗੋਸਤ = ਮਾਸ; ਭਖਿਆ = ਖਾਧਾ।	ਭੂਤਾਂ, ਇੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਵਾਂ ਨੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਗੋਸਤ ਖੁਬ ਖਾਧਾ।
ਹੁੰਮੜ ਹੁੰਮੜ ਜਾਗੀ; ਘੱਤੀ ਸੂਰਿਆਂ ॥ ੨੪॥		ਹੁੰਮੜ ਹੁੰਮੜ = ਖੌਰੂ।	ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਹੁੰਮੜ ਹੁੰਮੜ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਭਾਵ ਖੌਰੂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਸੱਟ ਪਈ ਨਗਾਰੇ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥			ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸੱਟ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਦਿਤੇ ਦੇਉ ਭਜਾਈ; ਮਿਲਿ ਕੈ ਰਾਕਸੀ ॥	ਰਾਕਸੀ		ਰਾਕਸਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿਤਾ।
ਲੋਕੀ ਤਿਹੀ ਫਿਰਾਈ; ਦੋਹੀ ਆਪਣੀ ॥	ਲੋਕੀ, ਤਿਹੀ	ਲੋਕੀ ਤਿਹੀ = ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ; ਦੋਹੀ = ਢੰਡੇਰਾ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ।	ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰਾਕਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੋਹੀ ਫਿਰਾ ਦਿਤੀ।
ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਾਮ ਤਕਾਈ; ਦੇਵਾਂ ਡਰਦਿਆਂ ॥		ਸਾਮ = ਸ਼ਰਨ; ਤਕਾਈ = ਤੱਕਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਦੇਖਣਾ ਪਰ ਇਥੇ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਆਸ ਕਰਨੀ। ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ।	ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਡਰਦਿਆਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕਾਈ ਭਾਵ ਦੇਵਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਮਦਦ ਤੱਕੀ।
ਆਂਦੀ ਚੰਡਿ ਚੜਾਈ; ਉਤੇ ਰਾਕਸਾਂ ॥ ੨੫॥	ਰਾਕਸਾਂ	ਆਂਦੀ = ਲਿਆਂਦੀ; ਚੰਡਿ = ਦੁਰਗਾ।	ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਰਾਕਸਾਂ ਤੇ ਚੰਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਂਦੀ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਆਈ ਫੇਰ ਭਵਾਨੀ ਖਬਰੀ ਪਾਈਆਂ ॥	ਖਬਰੀ	ਭਵਾਨੀ = ਦੁਰਗਾ; ਖਬਰੀ = ਖਬਰਾਂ।	ਭਵਾਨੀ ਫੇਰ ਆ ਗਈ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ।
ਦੈਤ ਵਡੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋਏ ਏਕੋ ॥	ਦੈਤ, ਏਕੋ		ਵਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਦੈਤ ਉਦੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ (ਜੁਧ ਨੂੰ)।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਲੋਚਨਧੂਮ ਗੁਮਾਨੀ ਰਾਇ ਬੁਲਾਇਆ ॥		ਲੋਚਨਧੂਮ = ਇਕ ਦੈਤ ਦਾ ਨਾਂ ਜੋ ਜਿਸਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।; ਗੁਮਾਨੀ = ਹੰਕਾਰੀ।	ਲੋਚਨਧੂਮ (ਇਕ ਦੈਤ ਜਰਨੈਲ ਦਾ ਨਾਂ) ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ (ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਸਤੇ)।
ਜਗ ਵਿਚ ਵਡਾ ਦਾਨੋ ਆਪ ਕਹਾਇਆ ॥			(ਧੂਮਰਨੈਨ) ਜਗ ਵਿਚ ਵਡਾ ਦਾਨਵ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਸੀ।
ਸੱਟ ਪਈ ਖਰਚਾਮੀ ਦੁਰਗਾ ਲਿਆਵਣੀ ॥ ੨੬॥	ਖਰਚਾਮੀ	ਖਰਚਾਮ = ਗਧੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ, ਖਰ = ਗਧਾ, ਚਾਮੀ = ਚੰਮ, ਖਰ+ਚਾਮ = ਗਧੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ; ਖਰਚਾਮੀ = ਖਰਚਾਮ ਉਤੇ (ਛੋਕੜਲੀ ਬਿਹਾਰੀ "ਉਤੇ" ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ)।	(ਖੇਤੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦੇ ਕਰੜੇ) ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਚੋਟ ਪਈ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੁਰਗਾ (ਧੂਮਰਨੈਨ) ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਕੜਕ ਉਠੀ ਰਣ ਚੰਡੀ; ਫਉਜਾਂ ਦੇਖ ਕੈ ॥		ਕੜਕ ਉਠੀ = ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੀ।	ਚੰਡੀ (ਦੁਰਗਾ) ਫੌਜਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਕੜਕ ਉਠੀ।
ਧੂਹਿ ਮਿਆਨੋ ਖੰਡਾ; ਹੋਈ ਸਾਹਮਣੇ ॥		ਧੂਹਿ = ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਢਿਆ; ਮਿਆਨੋ ਖੰਡਾ = ਮਿਆਨ (ਹਥਿਆਰ ਦਾ ਕਵਰ) ਵਿਚੋਂ ਖੰਡਾ (ਦੋਧਾਰੀ ਕਿਰਪਾਨ)।	ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਖੰਡਾ ਧੂਹਿ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ।
ਸਭੇ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰੇ; ਧੂਮਰਨੈਣ ਦੇ ॥		ਸੰਘਾਰੇ = ਮਾਰੇ।	ਧੂਮਰਨੈਣ ਦੀ ਸਾਰੇ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਮਾਰ ਦਿਤੇ (ਦੁਰਗਾ ਨੇ)।
ਜਣ ਲੈ ਕਟੇ ਆਰੇ; ਦਰਖਤ ਬਾਢੀਆਂ ॥ ੨੭॥		ਜਣ = ਜਿਵੇਂ।	(ਇਦਾਂ ਬੀਰ ਮਾਰੇ) ਜਿਦਾਂ ਤਰਖਾਣ ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਆਰੇ ਨਾਲ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਚੋਬੀਂ ਧਉਂਸ ਬਜਾਈ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥		ਚੋਬੀਂ = ਚੋਬਾਂ ਨੇ, ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ। ਧਉਂਸ = ਨਗਾਰੇ।	ਚੋਬੀਆਂ ਨੇ ਨਗਾਰੇ ਬਜਾਏ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।
ਰੋਹ ਭਵਾਨੀ ਆਈ; ਉਤੇ ਰਾਕਸਾਂ ॥		ਰੋਹ = ਗੁਸੇ, ਬੀਰ ਰਸ।	ਭਵਾਨੀ ਰਾਕਸਾਂ ਉਤੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਈ।
ਖੰਬੈ ਦਸਤ ਨਚਾਈ; ਸੀਹਣ ਸਾਰ ਦੀ ॥		ਖੰਬੈ ਦਸਤ = ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ; ਨਚਾਈ = ਘੁਮਾਈ; ਸੀਹਣ = ਸ਼ੇਰਨੀ; ਸਾਰ ਦੀ = ਲੋਹੇ ਦੀ; ਸੀਹਣ ਸਾਰ ਦੀ = ਲੋਹੇ ਦੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਭਾਵ ਕਿਰਪਾਨ।	ਖੰਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਭਾਵ ਕਿਰਪਾਨ ਨਚਾਈ (ਘੁਮਾਈ)।
ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਲਾਈ; ਕੀਤੀ ਰੰਗੁਲੀ ॥		ਤਨ = ਸਰੀਰ; ਤਨ ਲਾਈ = ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਮਾਰੀ; ਰੰਗੁਲੀ = ਲਹੂ ਦੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਨਾਲ ਭਿੰਜੀ।	ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾਨ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਰੰਗੁਲੀ (ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗ ਲਈ) ਕੀਤੀ।
ਭਾਈਆਂ ਮਾਰਨ ਭਾਈ; ਦੁਰਗਾ ਜਾਣਿ ਕੈ ॥			(ਐਨਾ ਭੜਝੂ ਪਿਆ ਕਿ) ਰਾਕਸ਼ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਏ।
ਰੋਹ ਹੋਇ ਚਲਾਈ; ਰਾਕਸਿ ਰਾਇ ਨੂੰ ॥		ਰੋਹ ਹੋਇ ਚਲਾਈ = ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਚਲਾਈ; ਰਾਕਸ ਰਾਇ ਨੂੰ = ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਭਾਵ ਧੂਮਰਨੈਣ ਨੂੰ।	(ਦੁਰਗਾ ਨੇ) ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ (ਕਿਰਪਾਨ) ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਇ (ਜਰਨੈਲ) ਨੂੰ ਮਾਰੀ (ਚਲਾਈ)।
ਜਮਪੁਰ ਦੀਆ ਪਠਾਈ; ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਨੂੰ ॥		ਪਠਾਈ = ਭੇਜਿਆ; ਜਮਪੁਰ ਦੀਆ ਪਠਾਈ = ਜਮਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਭਾਵ ਮਾਰ ਦਿਤਾ; ਲੋਚਨਧੂਮ = ਧੂਮਰਨੈਣ।	ਧੂਮਰਨੈਣ ਨੂੰ (ਦੁਰਗਾ ਨੇ) ਜਮਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਭਾਵ ਮਾਰ ਦਿਤਾ।
ਜਾਪੇ ਦਿੱਤੀ ਸਾਈ; ਮਾਰਨ ਸੁੰਭ ਦੀ ॥ ੨੮॥		ਸਾਈ = ਪੇਸ਼ਗੀ; ਜਾਇਦਾਦ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜੋ ਰਕਮ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਾਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਾਈ ਨੂੰ ਡਾਊਨ ਪੇਮੈਂਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।	ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ (ਧੂਮਰਨੈਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ) ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਾਈ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਭੰਨੇ ਦੈਤ ਪੁਕਾਰੇ; ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਬੈ ॥	ਬੈ	ਭੰਨੇ = ਭੱਜੇ; ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ "ਜ" ਦਾ "ਨ" ਬਣਾ ਕੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੁੰਜੇ ਨੂੰ ਭੁੰਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।; ਬੈ = ਤਾਂਈਂ।	ਦੈਤ ਭੱਜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪੁਕਾਰੇ ਭਾਵ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬੋਲੇ;
ਲੋਚਨਧੂਮ ਸੰਘਾਰੇ; ਸਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ॥		ਸੰਘਾਰੇ = ਮਾਰ ਦਿਤੇ।	(ਕਹਿਣ ਲਗੇ) ਲੋਚਨਧੂਮ ਸਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਜੋਧੇ ਮਾਰੇ; ਅੰਦਰ ਖੇਤ ਹੈ ॥			ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ (ਦੁਰਗਾ ਨੇ) ਜੋਧੇ ਮਾਰੇ ਹਨ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ।
ਜਾਪਨਿ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ; ਡਿੱਗਨਿ ਸੂਰਮੇ ॥		ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ = ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਤਾਰੇ।	ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗਦੇ (ਮਰ ਦੇ) ਇਦਾਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਨੋ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਤਾਰੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਣ।
ਗਿਰੇ ਪਰਬਤ ਭਾਰੇ; ਮਾਰੇ ਬਿੱਜੁ ਦੇ ॥			(ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ) ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗੇ ਹੋਣ।
ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਹਾਰੇ; ਦਹਸਤ ਖਾਇ ਕੈ ॥	ਦਹਸਤ	ਦਹਸਤ = ਡਰ	ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਦਹਿਸਤ ਖਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ।
ਬਚੇ ਸੁ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ; ਰਹਦੇ ਰਾਇ ਬੈ ॥ ੨੯॥	ਬੈ	ਮਾਰੇ = ਮਾੜੇ (ਬੌੜੇ), ਮਾਰੇ = ਮਾਰ ਦਿਤੇ; ਰਹਦੇ = ਰਹਿੰਦੇ; ਰਾਇ ਬੈ = ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਆ ਗਏ ਹਨ।	ਜਿਹੜੇ ਮਾੜੇ-ਮੌਟੇ ਬਚੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜੋ ਰਹਿ ਗਏ ਉਹ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਰੋਹ ਹੋਇ ਬੁਲਾਏ; ਰਾਕਸ ਰਾਇ ਨੇ ॥	ਰਾਕਸਿ	ਰੋਹ ਹੋਇ ਬੁਲਾਏ - ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੁਲਾਏ।	ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਾਕਸਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਕਸ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਏ।
ਬੈਠੇ ਮਤਾ ਪਕਾਏ; ਦੁਰਗਾ ਲਿਆਵਣੀ ॥		ਮਤਾ ਪਕਾਏ = ਫੇਸਲਾ ਕੀਤਾ।	ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਮਤਾ ਪਕਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ (ਬੰਦੀ ਬਣਾ ਕੇ)।
ਚੰਡ ਅਰ ਮੁੰਡ ਪਠਾਏ; ਬਹੁਤਾ ਕਟਕੁ ਹੈ ॥		ਚੰਡ ਅਰ ਮੁੰਡ = ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦੋ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦਾ ਨਾਂ; ਕਟਕੁ = ਫੋਜ; ਬਹੁਤਾ ਕਟਕੁ = ਬਹੁਤੀ ਫੋਜ ਜਾਂ ਸੈਨਾ।	(ਅਖੀਰ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ) ਚੰਡ ਅਤੇ ਮੁੰਡ ਪਠਾਏ ਗਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ।
ਜਾਪੇ ਛੱਪਰ ਛਾਏ; ਬਣੀਆ ਕੇਜਮਾ ॥	ਕੇਜਮਾਂ	ਕੇਜਮਾਂ = ਕਿਰਪਾਨਾਂ।	ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ (ਜੋ ਉਹ ਉਪਰ ਲਹਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ) ਇਦਾਂ ਸਨ ਕਿ ਮਾਨੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਦਾ ਛੱਪਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।
ਜੇਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਏ; ਚੱਲੇ ਜੁੱਧ ਨੇ ॥			ਜਿਨੇ ਵੀ ਰਾਏ ਨੇ ਬੁਲਾਏ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੁੱਧ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।
ਜਣ ਜਮਪੁਰ ਪਕੜ ਚਲਾਏ; ਸਭੇ ਮਾਰਨੇ ॥ ੩੦॥		ਜਮਪੁਰ = ਜਿਥੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੀਵ ਜਾਂਦੇ ਹਨ	ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਨੋ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਜਮਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋਣ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦੀ ਮੌਤ ਦੁਰਗਾ ਹਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਸੀ)।
ਪਉੜੀ ॥			
ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਵਾਏ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥		ਵਾਏ = ਵਜਾਏ॥	ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।
ਰੋਹ ਰੁਹੇਲੇ ਆਏ; ਉਤੇ ਰਾਕਸਾਂ ॥	ਰਾਕਸਾਂ		ਰੁਹੇਲੇ ਰਾਕਸਾ ਤੇ ਬੜੇ ਰੋਹ ਆਏ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਰੋਹ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਰੰਗਾਂ ਆਈਆਂ ਭਾਵ ਉਹ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਕਰ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਏ।
ਸਭਨੀ ਤੁਰੇ ਨਚਾਏ; ਬਰਛੇ ਪਕੜਿ ਕੈ ॥	ਸਭਨੀਂ		ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਨਚਾਏ, ਬਰਛੇ ਫੜ ਕੇ।
ਬਹੁਤੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ; ਅੰਦਰ ਖੇਤ ਹੈ ॥		ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ = ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ	ਬਹੁਤੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ (ਦੇਵੀ ਨੇ)।
ਤੀਰੀ ਛਹਬਰ ਲਾਈ; ਬੁੱਠੀ ਦੇਵਤਾ ॥ ੩੧॥	ਤੀਰੀਂ	ਦੇਵਤਾ = ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ; ਬੁੱਠੀ ਦੇਵਤਾ = ਦੇਵੀ ਬਰਸੀ; ਛਹਬਰ = ਲਗਾਤਾਰ ਬਰਸਨਾ।; ਤੀਰੀਂ ਛਹਬਰ ਲਾਈ = ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਛਹਬਰ ਲਾਈ।	ਦੇਵੀ ਇਦਾਂ ਬਰਸੀ ਰਾਕਸਾਂ ਤੇ ਕਿ ਉਸਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਛਹਬਰ ਲਾ ਦਿਤੀ।
ਭੇਰੀ ਸੰਖ ਵਜਾਏ; ਸੰਘਰਿ ਰੱਚਿਆ ॥		ਭੇਰੀ = ਨਗਾਰਾ; ਸੰਖ = ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਇਕ ਜੀਵ ਦਾ ਖੋਲ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਬਿਗਲ ਵਾਂਗ ਵਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।;	ਨਗਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਖ ਵਜਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਘਰ (ਜੰਗ) ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਭਾਵ ਜੁਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।
ਤਣਿ ਤਣਿ ਤੀਰ ਚਲਾਏ; ਦੁਰਗਾ ਧਨਖ ਲੈ ॥		ਤਣਿ ਤਣਿ ਤੀਰ ਚਲਾਏ = ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਧਨੁੱਖ (ਕਮਾਨ) ਲੈ ਕੇ।
ਜਿਨੀ ਦਸਤ ਉਠਾਏ; ਰਹੇ ਨ ਜੀਵਦੇ ॥		ਦਸਤ = ਹੱਥ।	ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਚੱਕੇ ਉਹ ਜੀਉਂਦੇ ਨਾ ਰਹੇ।
ਚੰਡ ਅਰ ਮੁੰਡ ਖਪਾਏ; ਦੋਨੋ ਦੇਵਤਾ ॥ ੩੨॥		ਚੰਡ ਅਰ ਮੁੰਡ = ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦੋ ਜਰਨੈਲਾਂ ਦਾ ਨਾਂ।	ਚੰਡ ਅਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਖਪਾ ਦਿਤੇ ਭਾਵ ਮਾਰ ਦਿਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ।
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਰਿਸਾਏ; ਮਾਰੇ ਦੈਤ ਸੁਣ ॥		ਰਿਸਾਏ = ਗੁਸੇ ਵਿਚ ਆਏ।	ਸੁੰਭ ਅਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣਾ ਸੁਣ ਕੇ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸ਼ਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਜੋਧੇ ਸਭ ਬੁਲਾਏ; ਆਪਣੇ ਮਜਲਸੀ ॥		ਮਜਲਸੀ = ਬੈਠਕ।	ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੋਧੇ ਆਪਣੀ ਮਜਲਸ ਵਿਚ ਬੁਲਾਏ।
ਜਿਨੀ ਦੇਉ ਭਜਾਏ; ਇੰਦ੍ਰ ਜੋਹਵੇ ॥		ਦੇਉ = ਦੇਵਤੇ; ਜੋਹਵੇ = ਵਰਗੇ।	ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰ ਵਰਗੇ ਦੇਵਤੇ ਭਜਾ ਦਿਤੇ ਸਨ;
ਤੇਈ ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ; ਪਲ ਵਿਚ ਦੇਵਤਾ ॥		ਦੇਵਤਾ = ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ।	ਉਹੀ ਰਾਕਸ਼ ਪਲ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ।
ਓਨੀ ਦਸਤੀ ਦਸਤ ਵਜਾਏ; ਤਿਨਾ ਚਿਤ ਕਰਿ ॥	ਦਸਤੀ	ਦਸਤੀ ਦਸਤ ਵਜਾਏ = ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਵਜਾਏ।	ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਚੇਤੇ ਕਰ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅਫਸੋਸ ਕੀਤਾ।
ਫਿਰ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਚਲਾਏ; ਬੀੜੇ ਰਾਇ ਦੇ ॥		ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੰਮ ਤੇ ਭੇਜਣਾ। ਬੀੜਾ ਚੁਕਣਾ ਕਹਾਵਤ ਵੀ ਇਥੋਂ ਹੀ ਬਣੀ ਹੈ।	ਫੇਰ ਰਾਏ ਨੇ (ਸੁੰਭ ਨੇ) ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਨੂੰ ਬੀੜੇ (ਪਾਨ ਦੇ) ਦਿਤੇ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸੁੱਚਿਆਂ।
ਸੰਜ ਪਟੇਲਾ ਪਾਏ; ਚਿਲਕਤ ਟੋਪੀਆਂ ॥		ਸੰਜ = ਕਵਚ; ਪਟੇਲਾ = ਮੂੰਹ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ; ਚਿਲਕਤ ਟੋਪੀਆਂ = ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ (ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ)।	ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਅਤੇ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਵਚ, ਪਟੇਲਾ ਅਤੇ ਚਿਲਕਣੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਣੀਆਂ।
ਲੁੱਝਣ ਨੇ ਅਰਤਾਏ; ਰਾਕਸ਼ ਰੋਹਲੇ ॥		ਲੁੱਝਣ = ਲੜਨ; ਅਰਤਾਏ = ਅਤਿਗੋ, ਬੜਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ।	ਰੋਹ ਭਰੇ ਰਾਕਸ਼ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗੇ।
ਕਦੇ ਨ ਕਿਨੇ ਹਟਾਏ; ਜੁੱਧ ਮਚਾਇ ਕੈ ॥			ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਟਾਏ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜੋਧੇ ਜੁੱਧ ਮਚਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ।
ਮਿਲ ਤੇਈ ਦਾਨੋ ਆਏ; ਹੁਣ ਸੰਘਰਿ ਦੇਖਣਾ ॥ ੩੩॥		ਤੇਈ = ਉਹ; ਸੰਘਰਿ = ਜੁੱਧ।	ਉਹ ਦਾਨਵ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਆਏ। ਹੁਣ ਦੇਖਿਓ ਜੁੱਧ ਕਿਦਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੈਤੀ ਡੰਡ ਉਭਾਰੀ; ਨੇੜੈ ਆਇ ਕੈ ॥	ਦੈਤੀ	ਦੈਤੀ = ਦੈਤਾਂ ਨੇ; ਡੰਡ = ਸ਼ੋਰ, ਰੌਲਾ; ਉਭਾਰੀ = ਵਧਾਈ।	ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਜੁੱਧ ਵਾਲਾ ਸ਼ੋਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤਾ।
ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਅਸਵਾਰੀ; ਦੁਰਗਾ ਸੋਰ ਸੁਣ ॥	ਸੋਰ	ਸੋਰ = ਰੌਲਾ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਰ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲਈ।
ਖੱਬੈ ਦਸਤ ਉਭਾਰੀ; ਗਦਾ ਫਿਰਾਇ ਕੈ ॥		ਦਸਤ = ਹੱਥ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗਦਾ ਲੈ ਕੇ ਘੁਮਾਈ।
ਸੈਨਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੀ; ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੀ ॥		ਸੰਘਾਰੀ = ਮਾਰੀ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿਤੀ।
ਜਣ ਮਦ ਖਾਇ ਮਦਾਰੀ; ਘੁਮਨ ਸੂਰਮੇ ॥		ਜਣ = ਜਿਵੇਂ; ਮਦ = ਸ਼ਰਾਬ; ਮਦਾਰੀ = ਸ਼ਰਾਬੀ।	ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਕੇ ਘੁਮਦੇ ਹਨ, ਇਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਘੁਮ ਰਹੇ ਸਨ।
ਅਗਣਤ ਪਾਉ ਪਸਾਰੀ; ਰੁਲੇ ਅਹਾੜ ਵਿਚਿ ॥	ਪਾਉ	ਪਾਉ ਪਸਾਰੀ = ਪੈਰ ਫੈਲਾ ਕੇ; ਅਹਾੜ = ਰਣ।	ਅਗਣਤ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਰੁਲ ਪਏ ਸਨ ਭਾਵ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ।
ਜਾਪੇ ਖੇਡ ਖਿਡਾਰੀ; ਸੁੱਤੇ ਫਾਗ ਨੂੰ ॥ ੩੪॥		ਫਾਗ = ਫੱਗਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਜਦੋਂ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੌਲੀ ਜਾਂ ਹੌਲੇ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਕੇ ਖਿਡਾਰੀ ਪਏ ਹੋਣ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਹਕਾਰੇ; ਰਹਿੰਦੇ ਸੂਰਮੇ ॥		ਹਕਾਰੇ = ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ।	ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੂਰਮੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ।
ਜੋਧੇ ਜੇਡ ਮੁਨਾਰੇ; ਦਿੱਸਨ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ॥			ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਉੱਚੇ ਜੋਧੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ।
ਸਭਨੀ ਦਸਤ ਉਭਾਰੇ; ਤੇਗਾਂ ਧੂਹਿ ਕੈ ॥	ਸਭਨੀ	ਦਸਤ = ਹੱਥ; ਤੇਗਾਂ = ਕਿਰਪਾਨਾਂ।	ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੱਥ ਉਭਾਰੇ (ਉਪਰ ਚੱਕੇ), ਤਲਵਾਰਾਂ ਧੂਹ ਕੇ।
ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰੇ; ਆਏ ਸਾਹਮਣੇ ॥			ਰਾਕਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ "ਮਾਰੋ" "ਮਾਰੋ" ਪੁਕਾਰਨ ਲਗ ਪਏ ਭਾਵ ਉਚੀ ਉਚੀ "ਮਾਰੋ" "ਮਾਰੋ" ਬੋਲਣ ਲਗੇ।
ਸੰਜਾ ਤੇ ਠਣਿਕਾਰੇ; ਤੇਗੀਂ ਉੱਬਰੇ ॥	ਸੰਜਾਂ	ਸੰਜਾਂ = ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਵਚ; ਠਣਿਕਾਰੇ = ਠਣ ਠਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੋਣੀ। ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੇ ਖੱਜਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	ਸੰਜਾਂ (ਕਵਚਾਂ) ਤੇ ਤੇਗਾਂ (ਤਲਵਾਰਾਂ) ਜਦੋਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ "ਠਣਿ" "ਠਣਿ" ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਅਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਘਾੜ ਘੜਨਿ ਠਠਿਆਰੇ; ਜਾਣਿ ਬਣਾਇ ਕੈ ॥ ੩੫॥		ਘਾੜ ਘੜਨਿ = ਘਾੜਤਿ ਘੜਨੀ; ਠਠਿਆਰੇ = ਭਾਡੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ	ਇਦਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਡੇ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋਣ (ਲੋਹਾਰ ਜਦੋਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਕੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਠਣਿ ਠਣਿ ਦਾ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਵਚਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ ਸਨ।
ਸੱਟ ਪਈ ਜਮਧਾਣੀ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥	ਜਮਧਾਣੀ	ਜਮਧਾਣੀ = ਝੋਟੇ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਨਗਾਰਾ।	ਜਮਧਾਣੀ ਨਗਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੱਟ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਘੂਮਰ ਬਰਗਸਤਾਣੀ; ਦਲ ਵਿਚਿ ਘੱਤੀਓ ॥		ਘੂਮਰ ਬਰਗਸਤਾਣੀ = ਬਹੁਤ ਭੱਤਬੂ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭੱਤਬੂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
ਸਣੇ ਤੁਰਾ ਪਲਾਣੀ; ਡਿੱਗਣ ਸੂਰਮੇ ॥	ਤੁਰਾਂ, ਪਲਾਣੀ	ਸਣੇ ਤੁਰਾਂ ਪਲਾਣੀ = ਘੋੜਿਆਂ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਠੀ ਸਣੇ।	ਸੂਰਮੇ ਸਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਪਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ।
ਉਠਿ ਉਠਿ ਮੰਗਣਿ ਪਾਣੀ; ਘਾਇਲ ਘੂਮਦੇ ॥		ਘਾਇਲ = ਫੱਟੜ, ਜਖਮੀ।; ਘੂਮਦੇ = ਤੜਫਦੇ।	ਤੜਫ ਰਹੇ ਜਖਮੀ ਸੂਰਮੇ ਉਠ ਉਠ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ।
ਏਵਡ ਮਾਰਿ ਵਿਹਾਣੀ; ਉਪਰ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ॥		ਵਿਹਾਣੀ = ਗੁਜਰੀ।	ਐਨੀ ਮਾਰ ਪਈ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਤੋਂ।
ਬਿੱਜਲ ਜਿਉ ਝਰਲਾਣੀ; ਉੱਠੀ ਦੇਵਤਾ ॥ ੩੬॥		ਬਿੱਜਲ = ਬਿਜਲੀ; ਝਰਲਾਣੀ = ਕੜਕੀ।; ਦੇਵਤਾ = ਦੇਵੀ।	ਦੇਵੀ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗੂੰ ਪਈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਚੋਬੀ ਧਉਸ ਉਭਾਰੀ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥	ਧਉਸ	ਚੋਬੀ = ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ; ਧਉਸ = ਵਡਾ ਨਗਾਰਾ।	ਚੋਬੀਆਂ ਨੇ ਨਗਾਰੇ ਬਜਾਏ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।
ਸਭੇ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ; ਪਲ ਵਿਚਿ ਦਾਨਵੀ ॥	ਦਾਨਵੀ	ਦਾਨਵੀ = ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ।	ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿਤੀ।
ਦੁਰਗਾ ਦਾਨੋ ਮਾਰੇ; ਰੋਹ ਬਢਾਇ ਕੈ ॥		ਰੋਹ ਬਢਾਇ ਕੈ = ਰੋਹ ਵਧਾ ਕੇ।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਦਾਨਵ ਮਾਰੇ, ਬਹੁਤ ਰੋਹ ਵਧਾ ਕੇ।
ਸਿਰ ਵਿਚ ਤੇਗ ਵਗਾਈ; ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ॥ ੩੭॥		ਵਗਾਈ = ਮਾਰੀ।	ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਤੇਗ ਮਾਰੀ।
ਅਗਣਤ ਦਾਨੋ ਭਾਰੇ; ਹੋਏ ਲੋਹੂਆ ॥		ਲੋਹੂਆ = ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ।	ਅਣਗਿਣਤ ਤਕੜੇ ਰਾਕਸ਼ ਲਹੂਲੁਹਾਣ ਹੋ ਗਏ।
ਜੋਧੇ ਜੇਡ ਮੁਨਾਰੇ; ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੇ ॥		ਜੇਡ = ਜੇਵਡ, ਵਰਗੇ।	ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਰਗੇ ਉਚੇ ਜੋਧੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਸ ਰਹੇ ਹਨ।
ਦੁਰਗਾ ਨੋ ਲਲਕਾਰੇ; ਆਵਣ ਸਾਹਮਣੇ ॥		ਲਲਕਾਰੇ = ਵੰਗਾਰੇ।	ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਰਾਕਸ਼ ਜੋਧੇ ਲਲਕਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।
ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੇ; ਰਾਕਸ਼ ਆਂਵਦੇ ॥		ਸੰਘਾਰੇ = ਮਾਰੇ; ਰਾਕਸ਼ ਆਂਵਦੇ = ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਰਾਕਸ਼।	ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਕਸ਼ ਜੋ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ, ਮਾਰ ਦਿਤੇ।
ਰਤੂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ; ਤਿਨ ਤੇ ਭੁਇ ਪਏ ॥	ਭੁਇ	ਰਤੂ = ਲਹੂ; ਪਰਨਾਲੇ = ਝਰਣੇ; ਭੁਇ = ਧਰਤੀ।	ਲਹੂ ਦੇ ਫਵਾਰੇ, ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ।
ਉੱਠੇ ਕਾਰਣਿਆਰੇ; ਰਾਕਸ਼ ਹੜਹੜਾਇ ॥ ੩੮॥		ਕਾਰਣਿਆਰੇ = ਲੜਾਕੇ।; ਹੜਹੜਾਇ = ਉਚੀ ਉਚੀ ਹੱਸਣਾ।	(ਧਰਤੀ ਦੇ ਡਿੱਗੇ ਲਹੂ ਵਿਚੋਂ) ਲੜਾਕੇ ਰਾਕਸ਼ ਉਚੀ ਉਚੀ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਉਠੇ।
ਧਗਾ ਸੰਗਲੀਆਲੀ; ਸੰਘਰ ਵਾਇਆ ॥	ਧੱਗਾਂ	ਧਗਾ ਸੰਗਲੀਆਲੀ = ਸੰਗਲੀਵਾਲੇ ਨਗਾਰੇ; ਸੰਘਰ = ਜੁੱਧ; ਵਾਇਆ = ਵਜਾਏ।	ਸੰਗਲੀ ਵਾਲੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜੇ ਅਤੇ ਜੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ।
ਬਰਛੀ ਬੰਬਲੀਆਲੀ; ਸੂਰੇ ਸੰਘਰੇ ॥		ਬੰਬਲੀਆਲੀ = ਚਮਕੀਲੀ; ਸੂਰੇ = ਜੋਧੇ; ਸੰਘਰੇ = ਲੜੇ।	ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ।
ਭੇਤਿ ਮਚਿਆ ਬੀਰਾਲੀ; ਦੁਰਗਾ ਦਾਨਵੀ ॥		ਭੇਤਿ = ਲੜਾਈ; ਬੀਰਾਲੀ = ਬੀਰਾਂ ਦੀ;	ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦਾ ਬੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਭੇਤ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਜੰਗ ਹੋਈ।
ਮਾਰ ਮਚੀ ਮੁਹਰਾਲੀ; ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੇ ॥		ਮੁਹਰਾਲੀ = ਅਗਲੀ, ਬਹੁਤੀ।	ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਮੱਚੀ।
ਜਣ ਨਟ ਲੱਥੇ ਛਾਲੀ; ਢੋਲਿ ਬਜਾਇ ਕੈ ॥	ਨੱਟ, ਛਾਲੀ	ਜਣ = ਜਿਵੇਂ; ਨਟ = ਬਾਜ਼ੀਗਰ; ਛਾਲੀ = ਛਾਲਾਂ।	ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ਼ੀਗਰ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਟੱਪਦੇ ਹਨ, ਇਵੇਂ ਜੋਧੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ।
ਲੋਹੂ ਫਾਥੀ ਜਾਲੀ; ਲੋਥੀ ਜਮਧਤੀ ॥	ਜਾਲੀ, ਲੋਥੀ	ਲੋਹੂ = ਲੋਹਿਤ ਯਾਨੀ ਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਮੱਛੀ; ਫਾਥੀ = ਫੱਸੀ; ਜਾਲੀ = ਜਾਲ ਵਿਚ; ਲੋਥੀ = ਲੋਥਾਂ ਵਿਚ, ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ; ਜਮਧਤੀ = ਜਮ ਦੀ ਦਾੜ੍ਹ ਭਾਵ ਕਟਾਰੀ।	ਲੋਥਾਂ ਵਿਚ ਕਟਾਰਾਂ ਲਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿਜੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਇਦਾਂ ਤੜਫ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲਾਲ ਮੱਛੀ ਜਾਲੀ ਵਿਚ ਫੱਸ ਕੇ ਤੜਫਦੀ ਹੈ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸ਼ਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਘਣ ਵਿਚਿ ਜਿਉ ਛੰਡਾਲੀ; ਤੇਗਾਂ ਹੱਸੀਆਂ ॥		ਛੰਡਾਲੀ = ਛੰਡਾਲ, ਚੰਚਾਲ, ਬਿਜਲੀ।	ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ (ਹਸੀਆਂ) ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਲਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
ਘੁੱਮਰਆਰਿ ਸਿਆਲੀ; ਬਣੀਆਂ ਕੇਜਮਾਂ ॥ ੩੯॥	ਸਿਆਲੀ; ਕੇਜਮਾਂ	ਘੁੱਮਰਆਰਿ = ਘੁੰਧ; ਸਿਆਲੀ = ਸਿਆਲਾਂ ਵਿਚ; ਕੇਜਮਾ = ਤਲਵਾਰਾਂ।	ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਧ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਵੇਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ।
ਧਗਾ ਸੂਲੀ ਬਜਾਈਆਂ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥	ਧੱਗਾਂ, ਸੂਲੀ	ਧਗਾ = ਨਗਾਰੇ; ਸੂਲੀ = ਡੱਗੇ ਨਾਲ।	ਡੱਗਿਆਂ ਨਾਲ ਧੱਗਾਂ ਵਜਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਧੂਹਿ ਮਿਆਨੋ ਲਈਆਂ; ਜੁਆਨੀ ਸੂਰਮੀ ॥	ਜੁਆਨੀ, ਸੂਰਮੀ	ਜੁਆਨੀ = ਜੁਆਨਾਂ ਨੇ; ਸੂਰਮੀ = ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ।	ਜੁਆਨਾਂ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮਿਆਨਾਂ (ਤਲਵਾਰਾਂ) ਧੁਹ ਲਈਆਂ।
ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਬਧਾਈਆਂ; ਅਗਣਤ ਸੂਰਤਾਂ ॥		ਬਧਾਈਆਂ = ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ; ਸੂਰਤਾਂ - ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲਾਂ।	ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਆਂ ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਧਾ ਲਈਆਂ।
ਦੁਰਗਾ ਸਉਹੋਂ ਆਈਆਂ; ਰੋਹ ਬਢਾਇ ਕੈ ॥		ਸਉਹੋਂ = ਸਾਹਮਣੇ; ਰੋਹ ਬਢਾਇ ਕੈ = ਗੁੱਸਾ ਵਧਾ ਕੇ।	ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਹ ਵਧਾ ਕੇ ਆਈਆਂ।
ਸਭਨੀ ਆਣ ਵਗਾਈਆਂ; ਤੇਗਾਂ ਧੂਹਿ ਕੈ ॥	ਸਭਨੀ	ਆਣ = ਆ ਕੇ; ਵਗਾਈਆਂ = ਚਲਾਈਆਂ; ਤੇਗਾਂ ਧੂਹਿ ਕੈ = ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ।	(ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਤੇਗਾਂ ਮਾਰੀਆਂ।
ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਬਚਾਈਆਂ; ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੈ ॥			ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਬਚਾਈਆਂ (ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ) ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ।
ਦੇਵੀ ਆਪ ਚਲਾਈਆਂ; ਤਕਿ ਤਕਿ ਦਾਨਵੀ ॥	ਦਾਨਵੀ	ਤਕਿ ਤਕਿ = ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ ਕੇ; ਦਾਨਵੀ = ਦਾਨਵਾਂ ਤੇ।	ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ (ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ ਕੇ) ਦਾਨਵਾਂ ਤੇ ਤੇਗਾਂ ਚਾਲਾਈਆਂ।
ਲੋਹੂ ਨਾਲਿ ਡੁਬਾਈਆਂ; ਤੇਗਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ॥			ਨੰਗੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਲਹੂ ਨਾਲ ਡੁਬ ਗਈਆਂ।
ਸਾਰਸੁਤੀ ਜਣੁ ਨਾਈਆਂ; ਮਿਲ ਕੈ ਦੇਵੀਆਂ ॥	ਨੂਈਆਂ	ਸਾਰਸੁਤੀ = ਦਰਿਆ ਗੰਗਾ; ਜਣੁ = ਜਿਵੇਂ; ਨਾਈਆਂ = ਨੂਤੀਆਂ; ਦੇਵੀਆਂ = ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ।	(ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਇਦਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸੀ) ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਦੇਵੀਆਂ ਨੂਤੀਆਂ ਹੋਣ।
ਸਭੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਈਆਂ; ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੈ ॥			(ਦੁਰਗਾ ਨੇ) ਸਭੇ ਸੂਰਤਾਂ ਮਾਰ ਸੁਟੀਆਂ ਖੇਤ ਵਿਚ।
ਤਿਠੁੰ ਫੇਰਿ ਸਵਾਈਆਂ; ਹੋਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ॥ ੪੦॥		ਤਿਠੁੰ = ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ; ਸਵਾਈਆਂ = ਅਨੇਕਾਂ।	(ਜਦੋਂ ਸੂਰਤਾਂ ਡਿਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗਾ ਤਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਹੋਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਸੂਰੀ ਸੰਘਰੁ ਰਚਿਆ; ਢੋਲ ਸੰਖ ਨਗਾਰੇ ਵਾਇ ਕੈ ॥	ਸੂਰੀ	ਸੂਰੀ = ਸੂਰਿਆਂ ਨੇ; ਸੰਘਰੁ = ਜੁੱਧ; ਰਚਿਆ = ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ; ਵਾਇ ਕੈ = ਵਜਾ ਕੇ।	ਸੂਰਿਆਂ ਨੇ ਜੁੱਧ ਰਚਾਇਆ, ਢੋਲ, ਸੰਖ ਅਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾ ਕੇ।
ਚੰਡਿ ਚਿਤਾਰੀ ਕਾਲਕਾ; ਮਨ ਬਾਹਲਾ ਰੋਸ ਬਢਾਇ ਕੈ ॥		ਚੰਡਿ = ਚੰਡੀ ਨੇ; ਚਿਤਾਰੀ = ਚੇਤੇ ਕੀਤੀ; ਕਾਲਕਾ = ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ; ਬਾਹਲਾ = ਬਹੁਤਾ; ਰੋਸ = ਰੋਹ, ਗੁੱਸਾ; ਬਢਾਇ ਕੈ = ਵਧਾ ਕੇ।	ਚੰਡੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੋਸ ਵਧਾ ਕੇ, ਕਾਲੀ ਚਿਤਾਰੀ ਭਾਵ ਉਸਦਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ।
ਨਿਕਲੀ ਮੱਥਾ ਫੋੜਿ ਕੈ; ਜਣੁ ਫਤੇ ਨੀਸਾਣ ਬਜਾਇ ਕੈ ॥		ਫੋੜਿ ਕੈ = ਪਾੜ ਕੇ; ਜਣੁ = ਜਿਵੇਂ; ਫਤੇ = ਫਤਹਿ, ਜਿੱਤ; ਨੀਸਾਣ = ਨਗਾਰਾ।	ਕਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਮੱਥਾ ਫੋੜ ਕੇ ਇਦਾਂ ਨਿਕਲੀ ਮਾਨੋ ਫਤਹਿ ਦਾ ਧੋਸਾ ਵਜਾ ਕੇ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ।
ਜਾਗ ਸੁ ਜੰਮੀ ਜੁੱਧ ਨੂੰ; ਜਰਵਾਣਾ ਜਣ ਮਰਤਾਇ ਕੈ ॥		ਜਾਗ = ਅਗਨੀ; ਜੰਮੀ = ਪੈਦਾ ਹੋਈ; ਜੁੱਧ ਨੂੰ = ਜੁਧ ਲਈ; ਜਰਵਾਣਾ = ਵੀਰਭਦ੍ਰ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰ ਗਣ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਦੀਆਂ ਜਟਾਵਾਂ ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਮਰਤਾਇ = ਮ੍ਰਿਤ ਭਾਵ ਸ਼ਿਵ; ਗੱਜ ਕੇ (ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਥੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੱਜਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ = ਜਰਵਾਣਾ (ਵੀਰਭਦ੍ਰ) ਮਰਤਾਇ (ਸ਼ਿਵ) ਤੋਂ ਮਰਤਾਇ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ)।	ਕਾਲੀ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਹੋਇ ਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਮਾਨੋ ਸ਼ਿਵ ਤੋਂ ਵੀਰਭਦ੍ਰ ਮਰਤਾਇ (ਗੱਜ) ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।
ਦਲ ਵਿਚਿ ਘੇਰਾ ਘੱਤਿਆ; ਜਣ ਸੀਹ ਤੁਰਿਆ ਗਣਿਣਾਇ ਕੈ ॥		ਘੱਤਿਆ = ਪਾਇਆ; ਜਣੁ = ਜਿਵੇਂ; ਸੀਹ = ਸ਼ੇਰ; ਗਣਿਣਾਇ ਕੈ = ਦਹਾੜ ਕੇ।	ਕਾਲੀ ਨੇ ਇਦਾਂ ਰਣ ਵਿਚ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਦਹਾੜ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਆਪ ਵਿਸੁਲਾ ਹੋਇਆ; ਤਿਹੁ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਖੁਨਸਾਇ ਕੈ ॥		ਵਿਸੁਲਾ = ਸੂਲ ਵਾਲਾ, ਕੰਡੇ ਵਾਲਾ, ਦੁਖਦਾਈ; ਖੁਨਸਾਇ ਕੈ = ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ।	ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਰਤਾ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ, ਆਪ ਵਿਸੁਲਾ (ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।
ਰੋਹ ਸਿਧਾਈਆਂ ਚਕ੍ ਪਾਣਿ ਕਰ ਨਿੰਦਾ ਖੜਗ ਉਠਾਇ ਕੈ ॥		ਰੋਹ ਸਿਧਾਈਆਂ = ਰੋਹ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤੁਰ ਪਈਆਂ; ਚਕ੍ ਪਾਨਿ = ਚਕ੍ ਪਾ ਕੇ, ਨੰਦਾ = ਨੰਦਗ, ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਦਾ ਨਾਂ; ਖੜਗ = ਤਲਵਾਰ।	ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ (ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਕਾਲੀ, ਮੈਦਾਨ ਵੱਲ) ਤੁਰ ਪਈਆਂ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚਕ੍ ਅਤੇ ਨੰਦਗ ਨਾਂ ਦਾ ਖੰਡਾ ਉਠਾ ਕੇ।
ਅਗੈ ਰਾਕਸ ਬੈਠੇ ਰੋਹਲੇ; ਤੀਰੀ ਤੇਗੀ ਛਹਬਰ ਲਾਇ ਕੈ ॥	ਤੀਰੀਂ. ਤੇਗੀਂ	ਤੀਰੀਂ = ਤੀਰਾਂ ਦੀ; ਤੇਗੀਂ = ਤੇਗਾਂ ਦੀ, ਛਹਬਰ = ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਣਾ।	ਅਗੈ ਰਾਕਸ ਵੀ ਰੋਹਲੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਰੋਹ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ) ਤੀਰਾਂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ (ਦੇ ਵਾਰਾਂ) ਦੀ ਛਹਬਰ ਲਾ ਕੇ (ਕੀਤਾ)।
ਪਕੜ ਪਛਾੜੇ ਰਾਕਸਾਂ; ਦਲ ਦੈਤਾਂ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇ ਕੈ ॥	ਦੈਤਾਂ	ਪਛਾੜੇ = ਪਿਛੇ ਧੱਕ ਦਿਤੇ; ਦਲ ਦੈਤਾਂ = ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ।	ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਾਕਸਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪਛਾੜ ਦਿਤਾ (ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਕਾਲੀ ਨੇ)।
ਬਹੁ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨਿ; ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਧੂਮ ਰਚਾਇ ਕੈ ॥	ਕੇਸੀਂ	ਕੇਸੀਂ = ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ; ਧੂਮ = ਭੜਥੂ ਪਾਉਣਾ।	ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਪਛਾੜਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧੂਮ ਅੰਦਰਿ ਜਾ ਕੇ ਧੂਮ ਮਚਾ ਦਿਤੀ।
ਬਡੇ ਬਡੇ ਚੁਣਿ ਸੂਰਮੇ; ਗਹਿ ਕੋਟੀ ਦਏ ਚਲਾਇ ਕੈ ॥		ਗਹਿ = ਫੜ ਕੇ; ਕੋਟੀ = ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਦੀ ਧਾਰ, ਕਮਾਣ ਦਾ ਗੋਸ਼ਾ; ਚਲਾਇ = ਮਾਰ ਦਿਤੇ, ਇਥੇ ਪਰਲੋਕ ਤੋਰ ਦਿਤੇ।	ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ, ਫੜ ਫੜ ਕੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿਤੇ।
ਰਣਿ ਕਾਲੀ ਗੁੱਸਾ ਖਾਇ ਕੈ ॥ ੪੧॥			ਰਣਿ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ (ਇਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ)।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਅਣੀਆਰਾਂ ਚੋਈਆਂ ॥			ਦੋਹਾਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਤਿਖੀਆਂ ਨੋਕਾਂ (ਬਿਰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਲਹੂ ਨਾਲ ਚੋਈਆਂ।
ਧੂਹਿ ਕਿਰਪਾਣਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ; ਨਾਲ ਲੋਹੂ ਧੋਈਆਂ ॥			ਮਿਆਨਾਂ ਚੋਂ ਧੂਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਿਖੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਲਹੂ ਨਾਲ ਧੋਈਆਂ ਗਈਆਂ (ਭਾਵ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਈਆਂ)।
ਹੂਰਾਂ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਨੂੰ; ਘਤਿ ਘੇਰਿ ਖਲੋਈਆਂ ॥		ਹੂਰਾਂ = ਸੁੰਦਰੀਆਂ। ਇਥੇ ਭਾਵ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋਗਣੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਦੀਆਂ ਗਣਾਂ ਹਨ, ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋਗਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਹੂ ਭੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਦਦ ਲਈ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸਦੀ ਮਰਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਸੋ ਉਹ ਲਹੂ ਭੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।	ਜੋਗਣੀਆਂ ਸੁਣਵਤਬੀਜ (ਦਾ ਅੰਤ ਜਾਣ ਕੇ, ਉਸ) ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈਆਂ।
ਲਾੜਾ ਦੇਖਨ ਲਾੜੀਆਂ; ਚਉਗਿਰਦੇ ਹੋਈਆਂ ॥ ੪੨॥		ਲਾੜਾ = ਵਿਆਹ ਵਾਲਾ ਲੜਕਾ; ਲਾੜੀਆਂ = ਵਿਆਹ ਵਾਲੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ; ਚੌਉਗਿਰਦੇ = ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ।	ਜੋਗਣੀਆਂ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਨੂੰ ਇਦਾਂ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਮਾਨੋ ਲਾੜੀਆਂ ਆਪਣਾ ਲਾੜਾ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸਨ (ਕਿ ਲਹੂ ਭੱਖਾਂਗੀਆਂ)।
ਚੋਬੀ ਧਉਸਾ ਪਾਈਆਂ; ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥	ਚੋਬੀਂ, ਧਉਸਾਂ	ਚੋਬੀਂ = ਚੋਬਾਂ ਨੇ, ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ। ਧਉਸਾ = ਧਉਸਾਂ ਤੇ, ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ।	ਚੋਬੀਆਂ ਨੇ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ।
ਦਸਤੀ ਧੂਹਿ ਨਚਾਈਆਂ; ਤੇਗਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ॥	ਦਸਤੀਂ	ਦਸਤੀਂ = ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ; ਤੇਗਾਂ = ਤਲਵਾਰਾਂ।	ਦੇਵੀਆਂ ਨੇ ਧੂਹ ਕੇ ਕਢੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਨਚਾਈਆਂ।
ਸੂਰਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਲਾਈਆਂ; ਮਰਦਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ॥		ਤਨ = ਸਰੀਰ; ਲਾਈਆਂ = ਮਾਰੀਆਂ।	(ਦੇਵੀਆਂ ਨੇ) ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਾਈਆਂ (ਮਾਰੀਆਂ)।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਜੋਗਣੀਆਂ ਮਿਲਿ ਧਾਈਆਂ; ਲੋਹੁ ਭੱਖਣਾ ॥		ਜੋਗਣੀਆਂ = ਦੁਰਗਾ ਦੀਆਂ ਗਣਾਂ ਜੋ ਕਿ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ੬੪ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਤੇ ਲਹੂ ਭੱਖਣ ਲਈ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।; ਲੋਹੁ ਭਖਣਾ = ਲਹੂ ਪੀਣ ਲਈ।	ਜੋਗਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ, ਭੱਜ ਕੇ ਜੁੱਧ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀਆਂ, ਲਹੂ ਭੱਖਣ ਲਈ।
ਫਉਜਾਂ ਮਾਰ ਹਟਾਈਆਂ; ਦੇਵਾਂ ਦਾਨਵਾਂ ॥		ਦੇਵਾਂ = ਦੇਵੀਆਂ ਨੇ; ਦਾਨਵਾਂ = ਦਾਨਵਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ।	ਦੇਵੀਆਂ ਨੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰਾਂ ਹਟਾ ਦਿਤੀਆਂ।
ਭਜਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈਆਂ; ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਬੈ ॥	ਭੱਜਦੀ, ਬੈ	ਭਜਦੀ = ਰਣ ਚੋਂ ਭੱਜ ਗਈਆਂ ਨੇ; ਕਥਾ = ਜੁੱਧ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ; ਰਾਜੇ ਸੁਭ ਬੈ = ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਤਾਂਈਂ।	ਰਣ ਚੋਂ ਭੱਜ-ਗਿਆਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਤਾਂਈਂ ਜੁਧ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਸੀਆਂ।
ਭੂਈਂ ਨ ਪਉਣੈ ਪਾਈਆਂ; ਬੁੰਦਾ ਰਕਤ ਦੀਆਂ ॥		ਭੂਈਂ = ਧਰਤੀ ਤੇ, ਨ ਪਉਣੈ ਪਾਈਆਂ = ਨਾ ਡਿੱਗਣ ਪਈਆਂ; ਬੁੰਦਾਂ ਰਕਤ ਦੀਆਂ = ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ।	ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਾ ਡਿੱਗਣ ਦਿਤੀਆਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ (ਇਹ ਜਾਕੇ ਦਸਿਆ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ)।
ਕਾਲੀ ਖੇਤ ਖਪਾਈਆਂ; ਸਭੇ ਸੂਰਤਾਂ ॥		ਖਪਾਈਆਂ = ਮਾਰ ਦਿਤੀਆਂ, ਸਭੇ ਸੂਰਤਾਂ = ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ।	ਕਾਲੀ ਨੇ ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਖਪਾ ਦਿਤੀਆਂ।
ਬਹੁਤੀ ਸਿਰੀ ਬਿਹਾਈਆਂ; ਘੜੀਆਂ ਕਾਲ ਕੀਆਂ ॥	ਬਹੁਤੀ, ਸਿਰੀ	ਬਹੁਤੀ ਸਿਰੀ = ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ; ਬਿਹਾਈਆਂ = ਬੀਤੀਆਂ।	ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਿਆਂ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਵਿਹਾਈਆਂ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਮਾਰੇ ਗਏ।
ਜਾਣਿ ਨ ਜਾਏ ਮਾਈਆਂ; ਜੂਝੇ ਸੂਰਮੇ ॥ ੪੩ ॥		ਜਾਣਿ = ਸਮਝੋ; ਨ ਜਾਏ ਮਾਈਆਂ = ਮਾਂਵਾਂ ਨੇ ਜੰਮੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।	ਇਦਾਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਜੂਝੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਨੇ ਜੰਮੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭਾਵ ਉਹ ਸਭ ਮਰ ਗਏ।
ਸੁੰਭ ਸੁਣੀ ਕਰਹਾਲੀ; ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੀ ॥		ਕਰਹਾਲੀ = ਮਾੜੀ ਖਬਰ	ਸੁੰਭ ਨੇ ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਮਾੜੀ ਖਬਰ ਸੁਣੀ।
ਰਣ ਵਿਚਿ ਕਿਨੈ ਨ ਝਾਲੀ; ਦੁਰਗਾ ਆਂਵਦੀ ॥		ਣ	ਰਣ ਵਿਚ ਦੁਰਗਾ ਆਉਂਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ।
ਬਹੁਤੇ ਬੀਰ ਜਟਾਲੀ; ਉਠੇ ਆਖ ਕੈ ॥		ਬੀਰ ਜਟਾਲੀ = ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਬੀਰ।	ਬਹੁਤੇ ਬਹਾਦਰ ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਠੇ ਕਿ;
ਚੋਟਾ ਪਾਨ ਤਬਾਲੀ; ਜਾਸਨ ਜੁੱਧ ਨੂੰ ॥		ਪਾਨ = ਪਾਓ; ਤਬਾਲੀ = ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ; ਜਾਸਨ = ਜਾਣਗੇ।	ਚੋਟਾਂ ਮਾਰੇ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਜੁੱਧ ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ।
ਥਰਿ ਥਰਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਚਾਲੀ; ਦਲਾਂ ਚੜਦਿਆਂ ॥		ਪ੍ਰਿਥਮੀ = ਧਰਤੀ; ਚਾਲੀ = ਤੁਰੀ; ਦਲਾਂ ਚੜਦਿਆਂ = ਦਲਾਂ ਦੇ ਚੜਾਈ ਕਰਦਿਆਂ।	ਧਰਤੀ ਥਰ ਥਰ ਕੰਬੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਕਰਕੇ।
ਨਾਉ ਜਿਵੇ ਹੈ ਹਾਲੀ; ਸਹੁ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ॥		ਨਾਉ = ਕਿਸਤੀ, ਨਾਵ; ਹਾਲੀ = ਹਿੱਲੀ; ਸਹੁ = ਭਰੇ।	ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਤੀ ਹਿੱਲਦੀ ਹੈ ਭਰੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ।
ਧੂੜਿ ਉਤਾਰਾਂ ਘਾਲੀ ਛੜੀ ਤੁਰੰਗਮਾਂ ॥	ਛੜੀ	ਛੜੀ = ਖੁਰਾਂ; ਤੁਰੰਗਮਾਂ = ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ।	ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਮਾਂ ਨਾਲ (ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ) ਧੂੜ ਉਡ ਕੇ ਉਪਰ ਵਲ ਨੂੰ ਉਡ ਗਈ।
ਜਾਣਿ ਪੁਕਾਰੂ ਚਾਲੀ; ਧਰਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਬੈ ॥ ੪੪ ॥	ਬੈ		ਇਦਾਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਧਰਤੀ ਪੁਕਾਰਨ ਲਈ ਇੰਦ੍ਰ ਤਾਂਈਂ ਚਲੀ ਗਈ।
ਪਉੜੀ ॥			ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਰਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਾਜੀ, ਕਾਜੀ, ਪਾਜੀ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਜੁੱਧ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕਮਾਲ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।
ਆਹਰ ਮਿਲਿਆ ਆਹਰੀਆਂ; ਸੈਨ ਸੂਰਿਆਂ ਸਾਜੀ ॥		ਆਹਰ = ਕੰਮ; ਆਹਰੀਆਂ = ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ; ਸੈਨ = ਸੈਨਾ, ਫੌਜ; ਸੂਰਿਆਂ = ਸੂਰਮਿਆਂ; ਸਾਜੀ = ਬਣਾਈ, ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।	ਆਹਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਹਰ ਮਿਲਿਆ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਭਾਵ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ।
ਚੱਲੇ ਸਉਹੇ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਜਣ ਕਾਬੈ ਹਾਜੀ ॥		ਸਉਹੇ = ਸਾਹਮਣੇ, ਸਨਮੁਖ; ਦੁਰਗਸਾਹ = ਬਲਵਾਨ ਦੁਰਗਾ; ਜਣ = ਜਿਵੇਂ; ਕਾਬੈ = ਮੱਕੇ ਵਿਖੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਕ ਅਸਥਾਨ; ਹਾਜੀ = ਮੱਕੇ ਵਿਖੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨਵਾਲੇ।	ਉਹ ਰਾਕਸ਼, ਬਲੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਵੇਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਮਾਨੋ ਕਾਬੈ ਨੂੰ ਹੱਜ ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਜੀ ਹੋਣ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਤੀਰੀ ਤੇਗੀ ਜਮਧੜੀ; ਰਣਿ ਵੰਡੀ ਭਾਜੀ ॥	ਤੀਰੀ, ਤੇਗੀ, ਜਮਧੜੀ	ਤੀਰੀ = ਤੀਰਾਂ ਦੀ; ਤੇਗੀ = ਤੇਗਾਂ ਦੀ; ਜਮਧੜੀ = ਕਟਾਰਾਂ ਦੀ; ਰਣਿ = ਰਣ ਵਿਚ; ਭਾਜੀ = ਵਿਆਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿਠਾਈ।	ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਣ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੀ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਕਟਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਂਜੀ ਵੰਡੀ। ਭਾਜੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਰਾਕਸ਼ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਦਾਂ ਜੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਤੇ ਚਲੇ ਹੋਣ।
ਇਕ ਘਾਇਲ ਘੁਮਨਿ ਸੂਰਮੇ; ਜਣੁ ਮਕਤਬਿ ਕਾਜੀ ॥	ਕਾਜੀ	ਘਾਇਲ = ਫੱਟਤ, ਜ਼ਖਮੀ।; ਘੁਮਦੇ = ਫਿਰਦੇ; ਜਣੁ = ਜਿਵੇਂ; ਮਕਤਬਿ = ਮਜ਼ਹਬੀ ਸਕੂਲ; ਕਾਜੀ = ਕਾਜੀ, ਜੱਜ, ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣਵਾਲਾ।	ਜ਼ਖਮੀ ਇਦਾਂ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮਕਤਬ ਵਿਚ ਕਾਜੀ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਾਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਧਾਰਮਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਤਤਕ ਤਤਕ ਕੇ ਪੈਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
ਇਕ ਬੀਰ ਪਰੋਤੇ ਬਰਛੀਏ; ਜਿਉ ਝੁਕਿ ਪਉਨ ਨਿਵਾਜੀ ॥	ਨਿਵਾਜੀ	ਬੀਰ = ਬਹਾਦਰ, ਜੋਧਾ; ਪਰੋਤੇ ਬਰਛੀਏ = ਬਰਛੀ ਦੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ; ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਰਛੀ ਖੁਭੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ; ਨਿਵਾਜੀ = ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜਨ ਵਾਲਾ।	ਬਰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਇਦਾਂ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜਨ ਵੇਲੇ ਨਿਮਾਜ਼ੀ ਝੁਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਇਕ ਦੁਰਗਾ ਸਉਹੇ ਖੁਣਸ ਕੈ; ਖੁਣਸਾਇਨ ਤਾਜੀ ॥	ਸਉਹੇ	ਸਉਹੇ = ਸਾਹਮਣੇ, ਸਨਮੁਖ; ਖੁਣਸ ਕੈ = ਗੁਸਾ ਖਾ ਕੇ, ਖੁਣਸਾਇਨ ਤਾਜੀ = ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਰੋਸ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।	ਕਈ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੜਕਾ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੋੜੇ ਭਜਾ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਭੱਜ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।
ਇਕ ਧਾਵਨਿ ਦੁਰਗਾ ਸਾਮੁਣੇ; ਜਿਉ ਭੁਖਿਆਏ ਪਾਜੀ ॥		ਧਾਵਨਿ ਦੁਰਗਾ ਸਾਮੁਣੇ = ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਭੱਜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ; ਭੁਖਿਆਏ ਪਾਜੀ = ਮਛਰੇ ਹੋਏ ਬਦਮਾਸ਼।	ਕੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਇਦਾਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭਖੇ ਹੋਏ ਭਾਵ ਭਬਕੇ ਹੋਏ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੋਣ।
ਕਦੇ ਨ ਰੱਜੇ ਜੁਧ ਤੇ; ਰਜ ਹੋਏ ਰਾਜੀ ॥ ੪੫॥	ਰੱਜ, ਰਾਜੀ	ਹੋਏ ਰਾਜੀ = ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ।	ਜੇ ਕਦੇ ਜੁਧ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਜੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਇਸ ਜੱਧ ਤੋਂ ਰੱਜ ਕੇ ਰਾਜੀ ਹੋਏ ਹਨ।
ਬੱਜੇ ਸੰਗਲੀਆਲੇ; ਸੰਘਰਿ ਡੋਹਰੇ ॥		ਸੰਗਲੀਆਲੇ = ਜਿਨਾਂ ਨਗਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਪਏ ਹੋਣ; ਡੋਹਰੇ = ਦੂਹਰੇ।	ਸੰਗਲੀ ਵਾਲੇ ਦੋਹਰੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ।
ਡਹੇ ਜੁ ਖੇਤ ਜਟਾਲੇ; ਹਾਠਾਂ ਜੋਤਿ ਕੈ ॥		ਡਹੇ = ਡਟੇ ਹੋਏ; ਖੇਤ = ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ; ਜਟਾਲੇ = ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼; ਹਾਠਾਂ = ਕਤਾਰਾਂ।	ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਕਸ਼ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਤਾਰਾਂ ਜੋੜ ਕੇ।
ਨੇਜੇ ਬੰਬਲੀਆਲੇ; ਦਿੱਸਨਿ ਓਰਤੇ ॥		ਨੇਜੇ ਬੰਬਲੀਆਲੇ = ਫੁਮਣਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇਜੇ; ਓਰਤੇ = ਉਲਰੇ ਹੋਏ।	ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਉਲਰੇ ਹੋਏ ਫੁਮਣਾ ਵਾਲੇ ਨੇਜਿਆਂ ਨਾਲ ਇਦਾਂ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ
ਚੱਲੇ ਜਾਣ ਜਟਾਲੇ; ਨਾਵਨ ਗੰਗ ਨੂੰ ॥ ੪੬॥ ਪਉੜੀ ॥	ਨਾਵਨ	ਜਟਾਲੇ = ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀ; ਨਾਵਨ = ਨਾਉਣ; ਗੰਗ = ਗੰਗਾ	ਜਟਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਗੰਗਾ ਨਾਉਣ ਚਲੇ ਹੋਣ।
ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵੀ; ਸੂਲ ਹੋਈਆਂ ਕੰਗਾਂ ॥	ਦਾਨਵੀ	ਸੂਲ = ਬਰਛੇ; ਕੰਗਾਂ = ਕਵਚ, ਸੰਜੋਆ।	ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਇਦਾਂ ਬਰਛਿਆਂ ਅਤੇ ਕੰਗਾਂ (ਕਵਚਾਂ) ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਭਾਵ ਬਰਛੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਵਚਾਂ ਤੇ ਵੱਜੇ।
ਵਾਛਤ ਘੱਤੀ ਸੂਰਿਆਂ; ਵਿਚ ਖੇਤ ਖਤੰਗਾਂ ॥		ਵਾਛਤ = ਮੀਂਹ; ਘੱਤੀ = ਕੀਤੀ; ਸੂਰਿਆਂ = ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ; ਵਿਚ ਖੇਤ = ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ; ਖਤੰਗਾਂ = ਤੀਰਾਂ ਦੀ।	ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਾਛਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਤੀਰ ਚਲਾਏ।
ਪੂਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਣਾ ਤਿਖੀਆਂ; ਬਢਿ ਲਾਹਨਿ ਅੰਗਾਂ ॥	ਕ੍ਰਿਪਾਣਾਂ	ਪੂਹਿ = ਖਿੱਚ ਕੇ; ਬਢਿ = ਵੱਢ ਕੇ; ਲਾਹਨਿ = ਲਾਉਣ, ਲਾਹ ਦੇਣ; ਅੰਗਾਂ = ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ।	ਤਿਖੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਲਾਹ ਦਿਤਾ।
ਪਹਿਲਾ ਦਲਾਂ ਮਿਲੰਦਿਆਂ; ਭੇੜ ਪਇਆ ਨਿਹੰਗਾਂ ॥ ੪੭॥ ਪਉੜੀ ॥	ਪਹਿਲਾਂ	ਭੇੜ = ਮੁਕਾਬਲਾ, ਮੁਠਭੇੜ; ਨਿਹੰਗਾਂ = ਮਗਰਮੱਛਾਂ ਦਾ, ਵਡੇ ਜੋਧਿਆਂ ਦਾ।	ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਭੇੜ ਇਦਾਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮਗਰਮੱਛਾਂ ਦਾ ਭੇੜ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ।
ਓਰਤ ਫਉਜਾਂ ਆਈਆਂ; ਬੀਰ ਚੜੇ ਕੰਧਾਰੀ ॥		ਓਰਤ = ਉਲਰ ਕੇ; ਬੀਰ = ਜੋਧੇ; ਕੰਧਾਰੀ = ਕਤਾਰਾਂ।	ਫੌਜਾਂ ਉਲਰ ਕੇ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਬੀਰ ਕਤਾਰਾਂ ਬਣ ਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਤਾਰਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ।

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸ਼ਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਸੜਕਿ ਮਿਆਨੋ ਕਢੀਆਂ; ਤਿੱਖੀਆਂ ਤਰਵਾਰੀ ॥	ਸੜਕਿ, ਮਿਆਨੋ, ਤਰਵਾਰੀ	ਸੜਕਿ = ਸੜਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕਰਕੇ; ਤਰਵਾਰੀ = ਤਲਵਾਰਾਂ।	"ਸੜਕਿ" ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਿਆਨੋਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਕਢੀਆਂ।
ਕੜਕਿ ਉਠੇ ਰਣ ਮੱਚਿਆ; ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ॥		ਰਣ ਮਚਿਆ = ਰਣ ਭੱਖਿਆ ਭਾਵ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।	ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਜੋਧੇ ਕੜਕ ਉਠੇ ਅਤੇ ਰਣ ਮੱਚ ਗਿਆ ਭਾਵ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।
ਸਿਰ ਧੜ ਬਾਹਾਂ ਗੰਨਲੇ; ਫੁਲ ਜੇਹੈ ਬਾੜੀ ॥	ਬਾੜੀ	ਗੰਨਲੇ = ਟੁਕੜੇ; ਬਾੜੀ = ਬਾਗ਼ਾ ਵਿਚ।	ਸਿਰ, ਧੜ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਇਦਾਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਫੁਲ ਡਿਗੇ ਹੋਣ।
ਜਾਪੇ ਕਟੇ ਬਾਢੀਆਂ; ਰੁਖ ਚੰਦਨ ਆਰੀ ॥ ੪੮॥	ਆਰੀ	ਬਾਢੀਆਂ = ਬੇਢੀਆਂ, ਤਰਖਾਣਾਂ; ਆਰੀ = ਆਰੀਆਂ ਨਾਲ।	ਜਾਂ ਇਦਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ ਚੰਦਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਆਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਢੇ ਹੋਣ।
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਜਾ ਸੱਟ ਪਈ ਖਰਵਾਰ ਕਉ ॥		ਕੰਧਾਰਾਂ = ਕਤਾਰਾਂ; ਖਰਵਾਰ = ਖੋਤੇ ਦੇ ਚੰਮ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਨਗਾਰਾ।	ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਜੁੜ ਗਏ ਭਾਵ ਫੌਜਾਂ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ਜਦੋਂ ਵਡੇ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਚੋਟ ਪਈ।
ਤਕਿ ਤਕਿ ਕੈਬਰ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਤਕਿ ਮਾਰੇ ਭਲੇ ਜੁਝਾਰ ਕਉ ॥		ਤਕਿ ਤਕਿ = ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨ ਕੇ; ਕੈਬਰ = ਤੀਰ; ਦੁਰਗਸਾਹ = ਬਲੀ ਦੁਰਗਾ; ਜੁਝਾਰ ਕਉ = ਜੋਧੇ ਕਉ।	ਦੁਰਗਸਾਹ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ (ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਨਾਲ), ਭਲੇ ਜੁਝਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੀਰ ਛੁਡ ਰਹੀ ਹੈ।
ਪੈਦਲ ਮਾਰੇ ਹਾਥੀਆਂ ਸੰਗਿ ਰਥ ਗਿਰੇ ਅਸਵਾਰ ਕਉ ॥			ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਣੇ ਰਥ ਦੇ ਰਥ ਦੇ ਅਸਵਾਰ ਗਿਰ ਰਹੇ ਹਨ।
ਸੋਹਨ ਸੰਜਾ ਬਾਗੜਾ; ਜਣੁ ਲੱਗੇ ਫੁੱਲ ਅਨਾਹ ਕਉ ॥	ਸੰਜਾਂ, ਬਾਗੜਾਂ	ਸੋਹਨ = ਫੱਬਣਾ, ਸੋਹਣਾ ਲਗਣਾ; ਸੰਜਾ = ਕਵਚ; ਬਾਗੜਾ = ਤੀਰ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਚਿਲੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਣੁ = ਜਿਵੇਂ; ਅਨਾਹ = ਇਕ ਫੱਲ।	ਸੰਜਾਂ (ਕਵਚਾਂ) ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਗੜਾਂ ਇਵੇਂ ਫੱਬ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਨਾਲ ਦੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਫੁਲ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ।
ਗੁੱਸੇ ਆਈ ਕਾਲਕਾ; ਹਥਿ ਸੱਜੇ ਲੈ ਤਲਵਾਰ ਕਉ ॥			ਉਧਰ ਕਾਲਕਾ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ।
ਏਦੂ ਪਾਰਉ ਓਤ ਪਾਰ; ਹਰਨਾਕਸਿ ਕਈ ਹਜਾਰ ਕਉ ॥	ਏਦੂੰ, ਪਾਰਉ, ਹਰਨਾਕਸਿ, ਹਜਾਰ	ਹਰਨਾਕਸਿ = ਹਰਣਾਖਸ਼ ਵਰਗੇ	ਇਸ ਪਾਰ ਤੋਂ ਉਸ ਪਾਰ ਤੱਕ ਭਾਵ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੱਕ ਉਹ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਵਰਗੇ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਚਲੀ ਗਈ।
ਜਿਣਿ ਇੱਕਾ ਰਹੀ, ਕੰਧਾਰ ਕਉ ॥		ਜਿਣਿ = ਜਿੱਤ, ਇੱਕਾ = ਅਕੇਲੀ ਹੀ; ਕੰਧਾਰ ਕਉ = ਕਤਾਰਾਂ ਕੋ, ਦਲ ਕੋ।	ਇਕੋ ਹੀ ਕਾਲਕਾ ਪੂਰੀ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।
ਸਦ ਰਹਮਤ, ਤੇਰੇ ਵਾਰ ਕਉ ॥ ੪੯॥		ਰਹਮਤ = ਸ਼ਾਬਾਸ਼	ਤੇਰੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਹੋ ਕਾਲਕਾ ਸਦਾ ਰਹਿਮਤ ਹੈ ਭਾਵ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਹੈ।
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਸੱਟ ਪਈ ਜਮਧਾਣ ਕਉ ॥		ਕੰਧਾਰਾਂ = ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ; ਜਮਧਾਣ = ਜਮ ਦੇ ਘਰ।	
ਤਦ ਖਿੰਗ ਨਸੁੰਭ ਨਚਾਇਆ; ਡਾਲ ਉਪਰਿ ਬਰਗਸਤਾਣ ਕਉ ॥			
ਫੜੀ ਬਿਲੰਦ ਮਗਾਇਉਸ; ਫੁਰਮਾਇਸ ਕਰਿ ਮੁਲਤਾਨ ਕਉ ॥	ਫੁਰਮਾਇਸ		
ਗੁੱਸੇ ਆਈ ਸਾਹਮਣੇ; ਰਣ ਅੰਦਰਿ ਘੱਤਣ ਘਾਣ ਕਉ ॥			
ਅਗੈ ਤੇਗ ਵਗਾਈ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਬਢ ਸੁੰਭਨ ਬਹੀ ਪਲਾਣ ਕਉ ॥			
ਰੜਕੀ ਜਾਇ ਕੈ ਧਰਤ ਕਉ; ਬੱਢ ਪਾਖਰ ਬੱਢ ਕਿਕਾਣ ਕਉ ॥			
ਬੀਰ ਪਲਾਣੇ ਡਿੱਗਿਆ; ਕਰਿ ਸਿਜਦਾ ਸੁੰਭ ਸੁਜਾਣ ਕਉ ॥			
ਸਾਬਾਸ, ਸਲੋਣੇ ਖਾਣ ਕਉ ॥	ਸਾਬਾਸ		
ਸਦਾ ਸਾਬਾਸ, ਤੇਰੇ ਤਾਣ ਕਉ ॥	ਸਾਬਾਸ		
ਤਾਰੀਫਾਂ, ਪਾਨ ਚਬਾਨ ਕਉ ॥			

ਸੰਖਿਆ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ	ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ	ਪਦ-ਅਰਥ, ਬਿਸਰਾਮ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ	ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ
ਸਦ ਰਹਮਤ, ਕੈਫਾਂ ਖਾਨ ਕਉ ॥			
ਸਦ ਰਹਮਤ, ਤੁਰੇ ਨਚਾਣ ਕਉ ॥ ੫੦॥			
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਰਗਾ ਅਤੈ ਦਾਨਵੀ; ਗਹ ਸੰਘਰਿ ਕੌਥੇ ॥	ਦਾਨਵੀਂ		
ਓਰਤ ਉੱਠੇ ਸੂਰਮੇ; ਆ ਡਾਹੇ ਮੌਥੇ ॥			
ਕੱਟ ਤੁਫੰਗੀ ਕੈਬਰੀ; ਦਲ ਗਾਹਿ ਨਿਕੌਥੇ ॥	ਕੈਬਰੀਂ		
ਦੇਖਨਿ ਜੰਗ ਫਰੇਸਤੇ; ਅਸਮਾਨੋ ਲੌਥੇ ॥ ੫੧॥	ਅਸਮਾਨੋਂ		
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹ ਜੁੜੇ; ਦਲ ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ॥			
ਓਰਤ ਆਏ ਸੂਰਮੇ; ਸਿਰਦਾਰ ਅਣਿਆਰੇ ॥			
ਲੈ ਕੇ ਤੇਗਾਂ ਬਰਛੀਆਂ; ਹਥਿਆਰ ਉਭਾਰੇ ॥			
ਟੋਪ ਪਟੇਲਾ ਪਾਖਰਾਂ; ਗਲਿ ਸੰਜ ਸਵਾਰੇ ॥			
ਲੈ ਕੇ ਬਰਛੀ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਮਾਰੇ ॥			
ਚੜੇ ਰਥੀ ਗਜ ਘੋੜਈ; ਮਾਰ ਭੁਇ ਤੇ ਡਾਰੇ ॥	ਰਥੀਂ, ਘੋੜਈਂ, ਭੁਇੰ		
ਜਾਣ ਹਲਵਾਈ ਸੀਖ ਨਾਲ; ਵਿੰਨੁ ਵੜੇ ਉਤਾਰੇ ॥ ੫੨॥			
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ; ਨਾਲ ਧਉਸਾ ਭਾਰੀ ॥			
ਲਈ ਭਗਉਤੀ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਵਰ ਜਾਗਨ ਭਾਰੀ ॥			
ਲਾਈ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ; ਰਤੁ ਪੀਐ ਪਿਆਰੀ ॥			
ਸੁੰਭ ਪਲਾਣੇ ਡਿੱਗਿਆ; ਉਪਮਾ ਬੀਚਾਰੀ ॥			
ਭੁਬ ਰਤੁ ਨਾਲਹੁ ਨਿਕਲੀ; ਬਰਛੀ ਦੁਪਾਰੀ ॥	ਨਾਲਹੁੰ		
ਜਾਣ ਰਜਾਦੀ ਉਤਰੀ; ਪੈਨ ਸੂਹੀ ਸਾਰੀ ॥ ੫੩॥	ਪੈਨੁ, ਸਾਰੀਂ		
ਪਉੜੀ ॥			
ਦੁਰਗਾ ਅਤੈ ਦਾਨਵੀ; ਭੇੜ ਪਇਆ ਸਬਾਹੀਂ ॥	ਦਾਨਵੀਂ		
ਸਸਤ੍ਰ ਪਜੂੜੇ ਦੁਰਗਸਾਹ; ਗਹ ਸਭਨੀਂ ਬਾਹੀਂ ॥	ਸਸਤ੍ਰ		
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੰਘਾਰਿਆ; ਵਥ ਜੇਹੇ ਸਾਹੀਂ ॥	ਸਾਹੀਂ		
ਫਉਜਾਂ ਰਾਕਸਿਆਰੀਆਂ; ਦੇਖਿ ਰੋਵਨਿ ਧਾਹੀਂ ॥			
ਮੁਹਿ ਕੁਤੂਚੇ ਘਾਹ ਦੇ; ਛੱਡ ਘੋੜੇ ਰਾਹੀਂ ॥			
ਭਜਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰੀਅਨ; ਮੁੜ ਝਾਕਨ ਨਾਹੀਂ ॥ ੫੪॥			
ਪਉੜੀ ॥			
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਪਠਾਇਆ; ਜਮ ਦੇ ਧਾਮ ਨੇ ॥			
ਇੰਦ੍ਰ ਸੱਦ ਬੁਲਾਇਆ; ਰਾਜ ਅਭਿਸ਼ੇਖ ਨੇ ॥			
ਸਿਰ ਪਰ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ; ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ॥			
ਚਉਦਹ ਲੋਕਾਂ ਛਾਇਆ; ਜਸੁ ਜਗਮਾਤ ਦਾ ॥			
ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਬਣਾਇਆ; ਸਭੇ ਪਉੜੀਆਂ ॥			
ਫੇਰ ਨ ਜੂਨੀ ਆਇਆ; ਜਿਨ ਇਹ ਗਾਇਆ ॥ ੫੫॥			